

Oligarquia, fiscalitat i règim municipal al món urbà de la Catalunya medieval (Cervera entre 1026 i 1430)

Max Turull i Rubinat

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

**OLIGARQUIA, FISCALITAT I REGIM MUNICIPAL AL MON
URBA DE LA CATALUNYA MEDIEVAL (CERVERA ENTRE
1026 I 1430).**

Max TURULL I RUBINAT

**Tesi Doctoral dirigida pel
Dr. Manuel RIU I RIU**

**Departament d'Història Medieval,
Paleografia i Diplomàtica.
Facultat de Geografia i Història**

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Barcelona, juny de 1989.

CONCLUSIONS:

Dins la periodització convencional del règim municipal a Cervera, podem considerar que el privilegi de 1331 enceta l'etapa de plena organització institucional. La fixació gairebé definitiva del marc institucional a partir del 1331 s'entén en un context social, econòmic i polític que ens permet parlar de la plenitud -si més no institucional- del règim municipal al llarg del segle XIV. D'altra banda, al segle XIV observem un fenomen nou: la concentració abusiva de poder en mans d'uns pocs individus perjudicava el funcionament del règim municipal i la pròpia comunitat. Per evitar-ho s'instaurarien límits al poder dels paers o dels jurats, i es tendiria a que llurs decisions fossin compartides per un número major de persones, amb la qual cosa es diferenciaven dos nivells dins del Consell municipal.

La maduresa del municipi com a òrgan polític coincidirà amb una terjència de signe contrari. La creació del dret serà, cada vegada més, una activitat pròpia del rei i de les corts. Aquest fenomen farà que entri en contradicció una relativa autonomia administrativa i normativa de les ciutats, amb la voluntat i la legislació d'abast general del rei i les corts.

A nivell local, el govern municipal s'havia organitzat a instàncies dels propis privilegis reials en una institució composta, oficialment, de dos nivells (paers i consellers), als que de fet s'hi afegiria el col·lectiu de prohoms, configurant, segons aquesta versió, un organigrama tripartit. Malgrat el contingut dels privilegis, sembla ser que la realitat no concedí excessiva consideració social ni gaire activitat als consellers. Però a diferència dels prohoms, els consellers intervenien en les decisions del Consell, ja que només eren ells, amb els paers, els qui en definitiva podien prendre acords. Els prohoms, i de vegades en quantitats nombroses, assistien i intervenien en les sessions del Consell, però la seva actitud era consultiva i assessora. A cavall entre una assemblea impracticable i la força del costum, els prohoms, en un bon número, continuaven intervenint en el Consell i tàcitament en formaven part integrant.

Passat mitjan s. XIV, quan l'estructura bàsica del Consell constava, segons s'havia reglamentat per privilegi reial el 1331, de quatre paers i vint consellers, continuava persistint un òrgan superior que rebia el nom de Consell General. I segons els mateixos documents, era consuetut dels habitants de la vila de reunir-se els prohoms per decidir sobre aquells temes que afectaven els interessos de tots. Aquest hàbit, que no apareixia regulat, era efectivament una reminiscència d'aquella assemblea de veïns primer, i de prohoms després.

La pràctica del Consell General era efectiva passada la meitat del s. XIV. Però aquest òrgan només tenia capacitat jurisdiccional en allò per a què era convocat. Per tant no suposava cap limitació ni obstacle a la jurisdicció ordinària del Consell, ja que, en definitiva, sembla que era convocat a instància dels paers i sense l'obligació legal de fer-ho. No tenia capacitat d'iniciativa ni tampoc d'interferir-se en el funcionament del Consell ordinari.

De manera que al llarg del s. XIV hi va haver força varietat de formes i conceptes en el règim municipal català. Tot i que la tendència general era substituir el tercer òrgan o Consell General per òrgans reduïts representatius, hi ha força exemples que testimonien la persistència d'aquella assemblea de prohoms o de caps de família. A Cervera, sense comptar de vegades es mencionés per res el Consell General, hem documentat reunions del Consell amb 468, 357 i 236 signatures (1354, 1360 i 1359 respectivament). En algunes viles l'assemblea de caps de casa estava en ple funcionament, en d'altres tenia una aplicació puntual, i en un tercer grup no es documenta l'existència. A més, coexistiren amplament règims municipals formats únicament per un sol Consell ordinari amb dos nivells interns (paers i consellers, per ex.), i d'altres que també presentaven un Consell General o extraordinari; un exemple de l'últim seria Cervera, tot i el caràcter desdibuixat i poc usual del Consell General.

Un dels aspectes fonamentals del règim municipal medieval era la regulació de l'elecció dels membres del Consell. El mitjà institucional d'accés al poder polític de la ciutat era un punt clau de la política municipal, i estava sotmès a tensions i interessos de classe. Durant la primera meitat de segle XIV es va anar gestant una normativa "electoral" a través de les concessions reials. El 1311 s'encetava un sistema basat en la cooptació absoluta, en el qual, però, es garantia la representació de tots els sectors socials (les tres "mans") en el govern local. Aquest sistema de representació social (dos jurats i deu consellers per cada "ma") va ser ajustat amb disposicions anteriors per evitar, precisament, la formació d'oligarquies i que un grup s'imposés a un altre. La pressió social i les protestes populars van precipitar un canvi de sistema el 1331 que instaurava una barreja d'insaculació i de cooptació a partir de la representació territorial del "quarters" o barris. Aquest canvi en el criteri de la base de representació deixava la porta oberta a la desigual presència dels grups socials en els òrgans de govern i a la formació d'oligarquies urbanes. La tensió social d'aquells anys i els desacords interns dins del municipi van motivar nous reajustaments puntuals i un sistema definitivament fixat el 1334 sobre la base del de 1331. La representació per quarters i tot el procés d'elecció de càrrecs permetia formalment la pervivència d'una oligarquia en el poder polític municipal, la qual cosa s'ha entès com el resultat de les pretensions d'una èlite local que havia desitjat una mecànica electoral encara més

tancada, i l'interès del rei que pretenia evitar aquelles formacions oligàrquiques. A més, el resultat d'aquella negociació a dues bandes entre delegats reials i Consell, va saldar-se amb una clàusula segons la qual els possibles desacords a l'hora d'elegir el Consell es resolrien de forma interna, sense intervenir-hi per res cap autoritat reial.

Aquest lent procés resultant de la contrastació d'interessos culminava (pel que fa a la nostra època) amb una nova victòria municipal. A partir de 1430 els paers cessants, a més a més de participar en l'elecció dels candidats per a optar als nous càrrecs de govern, s'incorporaven al nou Consell com a consellers, sense que això perjudicés per a res l'elecció de cinc consellers més per quarter.

Des de 1311 en endavant, doncs, l'èlite social de la ciutat havia aconseguit anar adequant als seus interessos propis aquelles concessions reials que afectaven l'organització institucional del municipi. Però aquesta adequació als interessos d'un grup social determinat no era decidida pel monarca ni de la seva voluntat, sinó que era el resultat d'una negociació. Possiblement els privilegis que regularen aquest règim municipal tenien un cost polític o econòmic que se satisferia i s'obtenia a partir del conjunt de la població. La regulació jurídica de l'elecció de càrrecs, que competia al rei, paulatinament va anar afavorint la formació d'una oligarquia municipal.

El funcionament intern del Consell al segle XIV, en general no estava regulat pels privilegis reials, sinó que deuria ser resultat de la rutina diària i de pràctiques anteriors. Els aspectes més interessants d'aquest funcionament eren els següents. Respecte del jurament, només l'efectuaven paers i consellers en poder del batlle reial, però no els prohoms. Quant al lloc de reunió, que no deuria ser propi del municipi fins la primera meitat de segle XIV, és interessant observar com sovint el Consell es va reunir en cases particulars d'individus que generalment no eren ni paers ni consellers. La convocatòria oral i escrita a les reunions ordinàries, malgrat l'amenaça de pena, va ser migrada en molts casos, amb index d'absència del 40%. L'escriuaria de la Paeria, que l'ocupava un notari, era el centre administratiu del Consell. No va ser de titularitat municipal fins la segona meitat del segle XIV, però el seu funcionament va ser regulat en els aspectes més bàsics, amb el privilegi de 1331. Les decisions i acords del Consell en general no precisaven, segons es dedueix de la pràctica diària, de l'existència de "quorum", per bé que en alguna ocasió el Consell es va inhibir de prendre acords a causa de la poca assistència de paers i consellers. La normativa de 1311 no havia estat eficaç per al funcionament del Consell, ja que precisava l'acord de tots trenta consellers i també d'alguns prohoms, amb la conseqüent dificultat d'aconseguir continuament la unanimitat, i amb la dificultat de canalitzar adequadament l'opinió d'"aliquorum procerum". Els

paers, també en virtut del privilegi de 1311, tret de casos excepcionals no podien actuar ni decidir sense el consentiment i l'acord dels consellers. Però en les "votacions" que s'efectuaven en el marc del Consell no hem pogut conèixer per quin tipus de majoria es resolien les propostes. Davant la insuficiència operativa del propi Consell, sovint es delegaven comissions que eren nomenades pel mateix Consell o bé només pels paers. Aquestes comissions tenien finalitats diferents, des de representació institucional o política, fins ser gairebé decisòries, passant per tenir missió d'estudi o assessorament.

Dins d'aquesta dinàmica interna del Consell, no pot deixar-se de banda el tema de la celebració de sessions. Pel que fa el nombre absolut de sessions i al ritme de celebració, no s'observa cap regularitat ni cap lògica interna que ho expliqui amb coherència. En alguna ocasió semblava insinuar-se una relació amb l'existència de períodes pestilents, però això no era sistemàtic. Alguns motius polítics haurien pogut ajudar-nos a trobar una explicació a un fenomen que potser no en té cap: la tendència a actuar a nivell de comissions; l'interès en potenciar el protagonisme dels paers en perjudici del paper dels consellers; una manera simple i eficaç d'evitar friccions internes; i qui sap si el simple desinterès per la cosa pública. En general, això no obstant, s'aprecia un augment de sessions la primavera, i una disminució als mesos de tardor.

Els nivells d'assistència estudiats per òrgans institucionals tampoc no ofereixen resultats totalment concloents. Hi ha un alt nivell d'irregularitat i una notable diferència d'un any a un altre. Entre els paers, minva l'assistència els mesos d'estiu i tardor, i aquesta tendència té el seu paral·lel entre els consellers. Quan l'assistència de paers és elevada, també ho és la dels consellers. Aquesta tònica semblant fa pensar que els nivells d'assistència podrien estar condicionats pels temes que s'havien de tractar a les reunions. Entre els consellers en general s'observa una disminució el mes de maig. D'altra banda, no és apreciable una correlació entre el nombre de sessions i els nivells d'assistència, tret del mes de setembre en endavant que minven ambdues variables conjuntament. L'assistència de prohoms a les sessions és massa irregular i escapa a qualsevol sistematització.

Malgrat l'obligació de paers i consellers d'assistir a les sessions del Consell, s'observa una notable absència. En termes generals els paers assistien al Consell en un 72% de les vegades; en canvi entre els consellers aquest percentatge baixava fins el 57%, i el 65% en els millors casos. Els paers, que en definitiva eren el moll del règim municipal, van ser menys abstencionistes que els consellers. Al mateix temps es produeix una relació inversa entre consellers i prohoms: quan minva la

presència de concellers augmenta la de prohoms, i quan els consellers augmenten, els prohoms baixen.

De la sistematització d'aquesta informació se'n dedueix un determinat comportament institucional, que nosaltres expliquem a través de la hipòtesi del treball de la terra. Segons aquesta explicació, el nivell d'assistència a les sessions convocades en època de treball de la terra intens baixaria com a conseqüència dels interessos agrícoles de bastants membres del Consell. Els cicles agrícoles sobretot de la verema, del blat i del safrà, alterarien el normal funcionament institucional del Consell. En aquest sentit la disminució de sessions celebrades els mesos de tardor era notable, i particularment el setembre. Respecte l'assistència a les sessions celebrades, les xifres indicaven que havia minvat la dels paers i molt més acusadament la dels consellers, amb reduccions percentuals molt dràstiques en força casos individuals. En canvi augmentava l'assistència de prohoms. Al llarg dels anys aquell comportament abstencionista els mesos de tardor semblava anar-se equilibrant. Aquest fenomen ben visible al llarg de totes les legislatures, no era, però, un fenomen absolut i total. Alguns casos no participaven d'aquesta dinàmica, però això no obstant va tenir una transcendència notable.

L'organització interna del municipi i la pròpia morfologia institucional estava marcada en gran mesura no només per la composició i l'actuació del Consell, sinó també per l'existència i el funcionament d'una deessa, heterogènia i complexa xarxa de càrrecs públics. El batlle i el veguer ocupaven un lloc destacat en aquest entramat. Funcionaris de l'administració reial, van tenir una considerable importància dins del règim municipal. En el cas de Cervera, a més, la coincidència de la "capitalitat" de la veguena i de la batllia va provocar una duplicitat dels òrgans de la jurisdicció reial inferior. Això va propiciar problemes d'interferències i de retrointerferències, fins que a finals de segle XIV es va unificar en una sola persona la titularitat de les dues jurisdiccions.

Batlle i veguer estaven assistits per una cort encapçalada respectivament per un sost-batlle que nomenava el mateix batlle, i per un sots-veguer de nominació reial. A més d'aquest càrrec polític, encara comptaven amb càrrecs tècnics (juristes i notaris); càrrecs burocràtics (escrivans que eren notaris i que de vegades van provocar alguna interferència amb els juristes assessors), càrrecs administratius i financers (com el dipositari dels diners); i càrrecs executors o auxiliars (com els saigs). Tant el batlle com el veguer eren funcionaris del rei, però tenien un règim sensiblement diferent: mentre el veguer no podia ser natural o domiciliat de la mateixa vegueria, al batlle no li calia complir aquest requisit. Però aquestes condicions, igual que la prohibició inicial d'ocupar dues

jurisdiccions, van ser manipulades, reivindicades i rebutjades pel Consell quan hi va tenir algun interès particular. En aquest sentit el Consell va manifestar interessos canviants i contradictoris, i va alterar la norma de 1289 segons la qual ningú no podia ocupar dues jurisdiccions, i també la concessió reial de 1380 segons la qual els titulars de batllia i vegueria havien de ser forasters de Cervera. També va ser a finals de segle quan el Consell aconseguí tenir una major incidència en el nomenament dels titulars. La designació era inequívocament reial, però el municipi va arribar a proposar els seus candidats amb força d'èxit molt sovint. La figura del batlle i del veguer estava molt afeblida i desprestigiada a Cervera a les acaballes del segle XIV; les absències continuades de la ciutat, els constants advertiments del rei als seus propis funcionaris, etc, així semblen manifestar-ho. Aquest afèbliment provocat per l'actuació dels individus en el càrrec, deuria ser ben aprofitat pel Consell i en darrera instància pel grup local dirigent per a introduir-s'hi ells mateixos, o bé aquells personatges que millor els podien servir.

Les relacions polítiques entre el batlle i el govern municipal és un altre dels temes que més interessen. Institucionalment ambdues instàncies no tenien cap mena de vincle. Això no obstant, la postura del batlle va tenir moments ben diferents. Quant a la integració institucional i a jutjar per la seva actuació, a començaments del segle XIV el batlle estava més aprop del rei que del Consell, a la qual institució se la mirava "des de fora". En canvi a finals del segle hom observa una major imbricació fàctica, que no orgànica, en la vida del Consell. En termes generals el batlle va tenir una actitud de col·laboració envers el Consell, i també d'assentiment, en aquest segon cas molt més passiva. Això no treu que en determinades ocasions de la col·laboració harmoniosa es passés a la divergència i a la fricció institucional, cosa ben comprensible quan entren en joc els interessos de dues institucions diferents (monarquia i municipi). Un altre aspecte no menys important d'aquestes relacions entre batlle i Consell, és el de la procedència política dels membres de la cort del batlle. En la majoria dels casos el sots-batlle, l'escrivà, el dipositari o l'assessor del batlle eren individus que havien tingut responsabilitats polítiques i institucionals en el Consell. Per tant hi havia una important relació a través de les persones, la qual cosa en certes ocasions podia marcar el caràcter de les relacions polítiques entre ambdues institucions.

L'estudi dels càrrecs municipals manifesta, abans que res, que al llarg del segle XIV s'ha anat bastint una xarxa institucional de caràcter municipal complexa, sòlida i eficaç. Per mitjà de privilegis reials en algunes ocasions, i per pròpia iniciativa municipal en d'altres, els càrrecs municipals que s'havien institucionalitzat afectaven diverses facetes de la vida local. Dins dels càrrecs de gestió administrativa i assessorament

tècnic hi trebem l'advocat, que és un jurista, el clavari, que normalment és un mercader, els diferents procuradors d'institucions que depenen del municipi o en les quals el municipi hi té una incidència especial, el dipositari, el racional, i els oïdors de comptes. Entre els càrrecs de control i vigilància hi comptem els obrers encarregats de les obres i l'urbanisme menor, el mostassaf, i els sobrestants, procuradors i veadors, que eren inspectors per a diferents productes. Els càrrecs auxiliars del Consell es composarien pels saigs, els missatgers i els correus. A aquest seguit de càrrecs institucionalitzats, regulars i ordinaris, s'hi pot ategir aquella xarxa igualment ampla de càrrecs o responsabilitats de caràcter transitori: n'hi hauria d'econòmics o financers, de representació institucional, i per a comissions formades per a assumptes circumstancials.

La importància dels càrrecs era, com a mínim, triple. D'una banda perquè molts eren càrrecs operatius i comportaven una certa parcel·la de poder; d'una altra perquè ocupar un càrrec era introduir-se dins l'engranatge municipal i un mitjà per ascendre políticament; i també perquè els càrrecs acostumaven a ser remunerats i per tant se'n podia obtenir un benefici econòmic personal. El fet de no tractar-se, en general, de càrrecs purament mecànics o intrascendents, va fer que fossin ocupats per individus de l'òrbita en el poder municipal. El cas és que la majoria de càrrecs els ocupen persones que han tingut -i que en endavant tindrien- responsabilitats polítiques dins del Consell com a paers o consellers. En certa manera, doncs, ocupar càrrecs era una continuació del poder polític que exercia un grup dels òrgans de govern. Professionalment, el predomini dels mercaders i notaris entre paers i consellers també es va traduir entre els càrrecs esmentats. El bastiment d'aquesta complexa xarxa institucional va motivar que el Consell esdevingués un veritable òrgan polític on es discutien els problemes i s'hi proposaven solucions que sovint serien executades per les comissions o els càrrecs respectius. En tot aquest procés de creació d'una xarxa administrativa municipal, el batlle no hi va tenir cap incidència. L'elecció dels càrrecs depenia exclusivament del Consell; però el rei abans hauria autoritzat aquella elecció per mitjà d'un privilegi.

La infraestructura institucional, a més d'analitzar-se des d'una vessant morfològica, també s'ha tractat des d'una perspectiva global i política. El tractament estadístic de la distribució dels càrrecs municipals entre paers, consellers i prohoms, ha posat de manifest que existia un fenomen de concentració de càrrecs en un grup social reduït. Pel que fa al volum de càrrecs distribuïts, durant la primera meitat de segle van ser els prohoms de cada legislatura els qui en van rebre més; entre 1366 i 1379 van perdre aquest protagonisme que van recuperar parcialment a finals de segle XIV. En termes absoluts, doncs, els prohoms eren el cos més ocupat. Entre paers i

consellers la repartició era totalment desequilibrada en benefici dels primers. La mitjana d'acumulació de càrrecs ratifica aquesta impressió i la matisa: importància dels prohoms durant la primera meitat del nostre període, i dels paers durant la segona meitat. Els consellers, invariablement, assumiren un paper secundari. Tant és així que els casos extrems d'acumulació s'enregistraren entre els paers, i els extrems de desocupació entre els consellers. Si es fa difícil de dibuixar una tendència al llarg del segle pel que fa als nivells d'acumulació, la desviació típica ens ha permès d'observar que els nivells més baixos d'acumulació es donen els anys 1356, 1362 i 1366; mentre que la major acumulació és la que es registra el 1377, 1373, 1388 i 1393. Atenent als casos individuals és com es manifesta més clarament l'existència de l'acumulació de càrrecs, que va ser notable, com deiem, el 1377, 1379 i 1393. En canvi apareixen pocs individus dels anys seixanta en la relació de màxims acumuladors. Professionalment, fins passada la primera meitat de segle els mercaders van obtenir el protagonisme absolut en l'acumulació de càrrecs. En un segon moment van compartir aquesta tendència amb notaris i juristes. D'altra banda, no hi ha ni gent d'oficis ni menestrals entre els màxims acumuladors.

Com hem dit, es difícil de trobar una lògica i una regularitat en el moviment d'acumulació de càrrecs al llarg del segle XIV. Coincideixen algunes tendències de variables diferents que poden tenir relació, però aquest extrem no es pot garantir. La coincidència més important és que mentre els prohoms obtenen la major part dels càrrecs distribuïts, no hi ha index espectaculars d'acumulació de càrrecs tret de casos aïllats. En canvi, el període de màxima concentració se superposa al moment que el protagonisme en l'obtenció de càrrecs ha passat dels prohoms cap al Consell, en particular als paers. Aquests fets, a més, són correlatius en el temps, la qual cosa fa difícil d'evitar donar-hi una explicació a tall d'hipòtesi. Segons una primera explicació podria pensar-se que en una primera etapa, a causa de la presió popular i pel fet d'encetar un règim municipal a través del qual el rei volia evitar oligarquies, la repartició de càrrecs i per tant de poders estava relativament distribuïda. Posteriorment, s'hauria imposat aquella tendència cap a l'oligarquització del Consell, i això es manifestaria en la intervenció de menys gent en la repartició de càrrecs i en una concentració en poques persones i generalment entre els paers. Segons aquesta hipòtesi, l'oligarquització del règim municipal hauria estat un resultat tardà, a partir de la segona meitat del segle XIV, mentre que en un començament hauria existit un breu període de relativa equitat. Una segona hipòtesi plantejaria la possibilitat que l'oligarquia fos un fenomen habitual des del primer moment i que els nombrosos càrrecs obtinguts pels prohoms responien al fet que aquells prohoms eren els membres d'anteriors governs que aquell any no ocupaven cap càrrec polític. Donat que el nombre de paers i consellers era molt limitat, aquells individus del grup dominant que una legislatura no sortien

elegits, mantenien la seva vinculació i incidència en el règim municipal a través de l'obtenció de càrrecs. Però la pròpia lògica interna del Consell, dotat amb un òrgan genuïnament directiu, hauria fet que els càrrecs cada vegada es repartissin més entre els mateixos paers.

VI. ATRIBUCIONS DEL CONSELL.

O. INTRODUCCIO

Després d'analitzar la morfologia del Consell és imprescindible d'abordar el règim de competències del municipi. El tema no és fàcil. Lluny de confeccionar només una relació amb els atributs que tenia el Consell, s'endevina aviat el problema de l'autonomia dels municipis catalans a la baixa Edat Mitjana. Els governs locals a Catalunya i prenent en consideració el paper del rei i de la Cort General, legislaven i governaven?, o bé només desenvoluparen una tasca administrativa? Aquesta qüestió fonamental no la plantejem ara de sobte. De fet, l'anàlisi morfològica de la institució ja insinuava, entre d'altres, aquest aspecte.

Per tant, pretenem conèixer en quins temes tenia competència el Consell, i quin nivell de resolució manifestava.

D'altra banda, el caràcter de la documentació emprada fa que sigui més fàcil de dilucidar les atribucions del Consell del segle XIV, que no les dels òrgans municipals dels segles XII i XIII. Si bé podrem dibuixar l'evolució -ascendent o descendent- dels nivells de competències.

Precisament el reconeixement de determinades competències per part d'un poder superior a una comunitat és l'origen del règim municipal. Les primeres institucions de "govern" local van cristal·litzar per assumir unes responsabilitats.

Com ja hem apuntat en una altra ocasió, el document de 1182 conté una primera i vaga declaració sobre les capacitats d'aquell proto-Consell:

"(...) liceatque vobis eligere et habere
consules de fratibus coniuratis eiusdem
confratrie, sub quorum providentia et

gubernatione unanimiter sitis et maneat
(...)" (1).

El mateix text els atorga aquelles llibertats -i probablement també atribucions- que concedí anteriorment a la universitat de Girona.

Per adonar-nos de les primeres atribucions concretes que assumí el Consell cal traslladar-se a finals de segle XIII, quan el règim municipal havia entrat en una fase de creixent maduració i institucionalització. Sense estendre'ns-hi, cal recordar que el 1271 els prohoms poden taxar questies entre els veïns (2); que el 1272 els veïns manifestaran els seus béns sota jurament, i pagaran per ells (3); i que el 1275 els paers rebran 1/3 part d'alguns bans imposats, alhora que la seva participació és necessària perquè el veguer pugui decidir penyorar béns dels veïns (4). En fi, és fàcil de veure que les primeres atribucions documentades són de caràcter fiscal i tributari. En certa mesura la vertebració dels municipis facilitava la recaptació tributària adreçada al rei, i ja en aquest sentit el municipi era un esglaó entre el rei i els seus vassalls. Però l'altra cara de la moneda era el progressiu creixement d'aquests òrgans municipals.

Els privilegis i la pràctica o el costum van anar ampliant la faixa de competències, tal com ho veurem a continuació. Però el marc polític al segle XIV precisament es caracteritza per un creixement continuat de la influència del rei i la Cort, en perjudici de l'autonomia dels municipis.

Les competències polítiques o institucionals, apart d'aquella prematura declaració de 1182, abunden el segle XIV, amb la plenitud dels règims municipals.

També de forma general, el privilegi que reestructurà definitivament la Paeria el 1331, indicava que els regidors "per tot l'an regesquen, ordenen e procuren los affers de la dita

---

¹ AHCC LP 1182 juny, 5r (trasllat de 1184 juny 7). Publicat per Agusti DURAN I SANPERE: "El segell municipal de Cervera" EUC X (Barcelona, 1917-1919), 185, nota 2. I posteriorment també l'ha publicat J.A. del POZO CHACON: "Primeros privilegios concedidos a Cervera" Miscelánea Cerverina I (Cervera, 1983), 15-16.

² AHCC Pergamins s/n; LP 1271 març 11, 7r

³ AHCC Pergamins s/n; LP 1272 setembre 3, 7r-7v.

⁴ AHCC LP 1275 febrer 8, 8r-8v.

vila" (5). Aquesta declaració de principis s'aniria concretant poc a poc. Els privilegis reials i la documentació municipal ho testimonien.

Aquest primer bloc de competències polítiques o institucionals es concreta en la capacitat d'elegir els funcionaris locals. El 1317 Jaume II permetia als paers assignar "guardians e mostaçats", que haurien de ser ratificats pel Batlle (6). Aquests mateixos funcionaris elegits quedaven obligats a retre comptes de la seva gestió al batlle i paers en virtut d'un altre privilegi de març de 1333 (7). El 1344 es regulava l'elecció feta pel batlle, paers i consellers dels funcionaris responsables de les obres, anomenats "obrerers" (8); el 1346 la guarda del bestiar (9), i el 1363 "los honrats pahers e altres devant nomenats" promulgaven diverses ordinations sobre l'ofici dels notaris de Cervera (10). A més a més de totes aquestes competències electives fixades en privilegis reials, en capítols anteriors hem vist prou bé que de 1332 en endavant el Consell nomenava una copiosa quantitat de càrrecs i responsabilitats municipals.

Però: competències del Consell, o competències compartides amb el batlle reial? El detall és molt important, i hi entrarem de ple més endavant. Avancem de moment que, malgrat el reconeixement del paper rector del batlle segons els privilegis, la pràctica quotidiana revela una actuació més aviat passiva del delegat reial.

Dins les competències polítiques -i quines no ho són?- prendrien un lloc destacat les de l'administració de justícia en tant que instrument al servei del poder. Però la complexitat i la importància del tema ens aconsella dedicar-hi un tractament particular.

No voldríem començar aquesta anàlisi de les atribucions del Consell sense indicar abans que la classificació dels àmbits que tractem és purament i exclusivament a efectes metodològics. En la

---

5 AHCC Pergamins 29, 1331 setembre 13; Publicat per CANELA, TURULL "Tres pergamins..."

6 AHCC Pergamins s/n; LP 1317 juny 1, 27r-28r

7 AHCC Pergamins s/n; LP 1333 març 30, 9r-9v.

8 AHCC Pergamins s/n; LP 1344 abril 22, 71v-73r.

9 AHCC LP 1346 juliol 10, 42r-44v.

10 AHCC LP 1363, 95r-107r.

mentalitat de l'home i del governant de l'Edat Mitjana no existia la idea de la separació de les funcions. Per tant, ni existien els Serveis Socials amb majúscules com una àrea d'aplicació, ni tampoc no existia el servei de Defensa Veïnal, ni la comissió d'urbanisme. I ni molt menys s'entenia l'Administració de Justícia municipal com una funció diferent a la legislativa. El Municipi actuava de forma global, i en aquest sentit no hi havia una divisió clara d'allò que li pertocava i d'allò que no. El que avui anomenaríem amb Administració de Justícia aleshores era una actuació més de la capacitat legislativa, normativa i reguladora del Consell.

Amb aquesta consciència de globalitat i d'aplicacions integrades, i només amb aquest ben entès, abordarem el problema des de diferents àmbits per tal de fer-ho més practicable metodològicament.

1. VEINATGE O CIUTADANIA INDIVIDUAL I COLLECTIVA

L'existència d'un dret privilegiat a la baixa Edat Mitjana, reminiscència del particularisme jurídic altomedieval, que tenia un àmbit de vigència restringit a les ciutats i viles enfront del Dret General del rei, fa que el tema i la institució de la ciutadania prengui un relleu especial, que no s'ha vist prou correspost per la historiografia actual (11).

La persistència de drets locals en forma escrita o consuetudinària a Catalunya va proporcionar que cada ciutat o vila tingués un dret propi que sense esdevenir un ordenament jurídic complet regulava importants (?) aspectes de la vida local. Aquestes pràctiques i costums només eren vigents, si no s'indicava el contrari, en el seu lloc d'origen. I d'aquest cos normatiu, que s'afegia als Privilegis reials adreçats a la comunitat en qüestió, només en gaudien els veïns de cada circumscripció.

Per nosaltres el tema del veïnatge té, com a mínim, un doble interès: l'aplicació del Dret Municipal en un àmbit espacial restringit, i les facultats dels magistrats i les institucions municipals a l'hora d'atorgar el veïnatge als forasters que ho sol·licitaven.

Amb la documentació original que tenim a l'abast; amb les fonts de Dret Local més importants; amb la doctrina dels juristes catalans dels segles XV-XVII, i la investigació més o menys recent; amb tot això hem pogut, sobretot, plantejar les dificultats i les llacunes del tema, i llençar alguna hipòtesi de treball que caldria verificar en una altra ocasió.

---

11 Es particularment interessant el treball d'Encarna ROCA I TRIAS: "Unde Cathalanus quasi in Cathalonia stans". La condició de catalán en el Derecho Histórico" RJC any LXXVII, 1 (Barcelona, 1978), 7-44. Respecte de Barcelona, Eulàlia DURAN: Apuntes para un estudio sobre la obtención de la ciudadanía de Barcelona a fines de la Edad Media (1375-1457), Tesi de llicenciatura inèdita; Universitat de Barcelona (Barcelona, 1957); i més de passada, Maria Teresa VINYOLES: La vida quotidiana a Barcelona vers 1400, 80-86. Per a un període posterior, cal veure Núria SALES DE BOHIGAS: "Naturals i alienígenes. un cop d'ull a algunes naturalitzacions dels segles XV a XVIII", Studia in honorem Profesor Martí de Riquer (Barcelona, 1986) I, 675-705.

1.1 FONTS DE DRET LOCAL I GENERAL

1.1.1 Usatges de Barcelona

La primera referència en el Dret català que ens interessa sobre el problema de la definició de veïnatge és l'usatge "Cives autem":

"Cives autem et burgenses sint inter se placitati et vindicati sicut milites. Ad potestatem vero sint emmendati sicut vasvasores" (12)

Aquest usatge, que no defineix ciutadà ni molt menys tracta la naturalitat o el veïnatge, ja inclou algun element de reflexió. Es tracta d'una norma de caràcter processal que diferencia conceptualment els "cives" i els "burgenses". En el context històric en que es redactà aquest Usatge (13), tot sembla indicar que els ciutadans eren els habitants establerts dins el recinte murallat de les ciutats -i viles?, i els burgesos aquells que anaren bastint els ravals exteriors o "burgs". Però aquesta categoria espacial, que en principi sembla la més lògica, ha de prendre en consideració una categoria social, segons la qual "burgenses" són els habitants lliures, dedicats al comerç i la manufactura (14). Aleshores, qui eren socialment els "cives"?

Els comentaristes catalans dels usatges van prestar atenció a aquesta diferenciació. Dins "Antiquiores Barchinonensium

---

12 Utilitzem la versió de VALLS TABERNER Los Usatges de Barcelona... editada per M.J. PELAEZ i J.F. VILADRICH. I la versió catalana del text: "Ciudadans e burgesos sien entre si pledejats e esmenats axí com a cavallers: mas a la Potestat sien esmenats axí com vasvessors".

13 Fernando VALLSTABERNER (Jesús FERNANDEZ VILADRICH i Manuel J. PELAEZ ed.): Los Usatges de Barcelona. Estudios, comentarios y edición bilingüe del texto (Barcelona, 1984). Sobre la data de confecció dels Usatges i per tant de les opinions que ens interessin, pot veure's Joan BASTARDAS I PARERA: Sobre la problemàtica dels Usatges de Barcelona (Discurs de recepció a la Real Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona) (Barcelona, 1977). I més recentment Joan BASTARDAS I PARERA: Usatges de Barcelona. El Codi a mitjan segle XII (Barcelona, 1984), 11-13.

14 PIRENNE Historia Económica y Social de la Edad Media

leges..." , MONTJUIC considerava, a més a més de la diferenciació espacial:

"cives, id. est. habitantes in civitate
origine propriam, vel paternam et burgenses id
est. honorabiliores sive ibi nati sunt sive
non" (15).

VALLSECA insisteix en el criteri de l'habitatge, localitzat a la ciutat o en els seus barris o burgs. MARQUILLES (s. XV) va més enllà en el comentari de l'Usatge "cives autem":

"(...)quod originarij, on qui deforas veniunt,
quia illi vocantur incole" (16).

Segons ell no tenia sentit la diferenciació entre "cives" i "burgensis", i els primers, de fet, també eren "burgenses".

Però la realitat política i social de Barcelona al segle XV deixa entreveure una situació més complexa. D'una banda trobem els "ciudadans honrats", que associem als "cives", i d'altra banda hi havia la resta de veïns o burgesos (mercaders, menestrals, etc) (17). I allò que en temps de la redacció dels usatges era una diferenciació de caràcter topogràfic o espacial, als segles XIV-XV havia pres un matis clarament social d'acord amb la nova realitat econòmica de les ciutats

1.1.2. Consuetudines llerdenses

Els Costums de Lleida de Guillem BOTET de 1228 exposen amb claredat els requisits per adquirir el veïnatge de la ciutat (^C18):

---

15 MONTJUIC Antiquiores Barchinonensium leges... XVII

16 MARQUILLES Commentaria super usaticis Barchinonensis (Barcelona, 1505), XXXVIr, 1ª col.

17 BATLLE La crisis social y economica de Barcelona.. 70-71, 103-105, 137, 141 .... També se centrà en els apelatius dels ciudadans i arriba a conclusions diferents. Charles-Emmanuel DUFOURQ: "Honrats", 'mercaders' et autres dans le Conseil des Cent au XIVe siècle". La ciudad hispánica durante los siglos XIII al XVI (2 vols) (Madrid, 1985), II, 1361-1367 Sobre les categories urbanes també és interessant de veure James S. AMELANG La formación de una clase dirigente Barcelona 1490-1714 (Barcelona, 1986), 16, 36-62.

18 Sobre el tema s'hi ha referit breument (pàgs. 80-82) sobretot mostrant el document i les rúbriques adjacents Antonio HERNANDEZ PALMES: "El Derecho Civil en las 'Consuetudines

"DE VICINIS. Vicinus noster est, qui iuravit nostram vicinitatem, et in exercitu ivit, et in comune mitit de omni mobili suo et possessionibus quas hic habet, et manet hic, et tenet domum, et facit ignem, et tenet uxorem et suam familiam. Si vero non habet uxorem, faciat hic ignem et totum vicinaticum et habeat hic maius capud suum" (19).

En el text s'observa l'existència del jurament del veïnatge com una clàusula contractual. A més s'esmenta la necessitat de participar en l'exèrcit (host i cavalcada), l'obligació de contribuir en la fiscalitat municipal, i la tinença d'habitació a la ciutat:

"Omnes cives debent se ad invicem diligere et defendere se fideliter et pro posse. Et si oportuerit sumptus vel servicia pro comuni utilitate omnium fieri ad que omnes conveniant, quod quisque det per libras et sacramentum secundum sui patrimonii quantitatem, nullo ab hoc racione aliqua excusato" (20)

La rúbrica 93 és l'únic capítol on es tracta l'adquisició i la possessió de la ciutadania, i es fa en termes de veïnatge. El text, però, no deixa clar ni a qui es fa el jurament, ni tampoc no especifica una clàusula temporal d'habitació. Segons el redactat estricte hom podria interpretar que l'aspirant a veï aconseguia el nou estatut "ipso facto" des del moment d'efectuar el jurament i amb l'acompliment dels requisits exposats. En aquest sentit no faria falta cap condició temporal per adquirir la ciutadania o veïnatge. Però en canvi sí que hi havia termini i condicions per desvincular-se del senyor antic (la clàusula de l'any a Barcelona, per ex.), sense la qual cosa l'emigrant no adquiria la llibertat pròpia dels ciutadans (21)

Ilerdenses' de Guillermo Botet (s. XIII)", Ilerda, 46 (Lleida, 1985), 75.

19 LOSCERTALES (Ed) Costumbres de Lérida II, 93.

20 Costumbres de Lérida I, 57.

21 HUIZINGA va estendre la frase que deia que "l'aire de la ciutat feia lliure" (Johan HUIZINGA: El otoño de la Edad Media 4a. ed. Madrid, 1982). Sobre la servitud dels pagesos de la Catalunya Nova, Antoni BACH s'hi ha introït a partir dels "remenses" que segons ell hi havia en aquestes contrades (Antoni

La qüestió està en aclarir si el jurament que hem referit suposava una acció jurídica, autònoma, suficient i indispensable per vincular-se amb el Dret Local, o bé si aquesta vinculació s'aconseguia per mitjans fàctics, particularment l'habitació en el lloc (22). La fórmula exacta del jurament no apareix dins del ccs de les "Consuetudines", sinó en un altre document. Aquest jurament, doncs, segons es desprén del text següent, era un acte jurídic concret i inequívoc:

"Ego, talis, jure quod ad honorem Dei et gloriose genitrice eius omniumque sanctorum et ad fidelitatem domini regis et aliorum dominorum Ilerdae et ad fidelitatem omnium vicinorum et civium Ilerde vero bonus et fidelis vicinus et faciam de cetero, vicinaticum civitatis scundum posse meum et non mite me in hoc vicinatico racione vel excusa jura dominorum in aliquo minuenda vel auferenda nec in enganno eorum vel vicinorum nec habeo litem vel huerrram usque in hoc diem cum aliquibus. Unde aliquis vicinus Ilerde timeat pignorari vel gravari sic Deus me adiuvet et hec sancta Dei Evangelia coram me posita" (23)

D'altra banda, les mateixes "Consuetudines" recullen el jurament dels "singulorum". Però no es tracta de l'equivalent al jurament de veïnatge que hem vist, sinó al jurament de prestar

---

BACH I RIU: "La remença dels pagesos de les Terres de ponent", Palestra Universitària 3 (Cervera, 1988), 175-196. La bibliografia sobre el problema remença la Catalunya Vella és extensa, però assenyalarem algun dels treballs de Jaume VICENS VIVES: Ei gran sindicato remensa (1435-1508) (Madrid, 1957); Historia de los remensas en el siglo XV (reedició a Barcelona, 1978); Eva SERRA PUIG: "El règim feudal català abans i després de la Sentència Arbitral de Guadalupe", Recerques 10 (Barcelona, 1980); Miquel GOLOBARDES VILA: Els remences dins el quadre de la pagesia catalana fins el segle XV, 2 vols. (Figueres, 1970-1973). Sense oblidar la síntesi de Josep Maria PONS GURI: "Senyors i pagesos", Història de Catalunya III (Ed. Salvat; Barcelona, 1978), 127-140.

22 Aquesta última és la tesi defensada per Pilar DOMINGUEZ LOZANO: Las circunstancias personales determinantes de la vinculación con el Derecho Local. Estudio sobre el Derecho Local altomedieval y el Derecho de Aragón, Navarra y Cataluña (Tesi doctoral inèdita. Dep. Dret Internacional Privat. UAM 1986)

23 APL Libre Verd Petit, 159v.

suport i fidelitat als cònsols, igual que aquests es comprometien a actuar en benefici de la comunitat. Aquest jurament ens insinua un municipi com a conjuració, tal com era pràctica habitual entre els municipis altomedievals abans de la recepció del Dret Comú. Els "singulorum", que hem d'entendre que eren els veïns de la ciutat, juraven així:

"DE IURAMENTO SINGULORUM. Singuli autem ita iurant: Ego talis iuro tactis sanctis evvangeliis me servaturum et obediturum bono intellectu iuxta meum scient consulibus constitutis in ordinacione, gubernacione et defensione predictis" (24).

Aquest mateix jurament de fidelitat envers els cònsols quedava palès en els privilegis reials de 1200 i 1203 sobre la creació i organització del règim municipal de Lleida:

"Si quis autem vicinae comune, seu vicinale servicium, vobiscum faceret voluent, ab omni vestro vicinatio ex mandato nostre autoritatis, lium et res sunt vobis et vestris liceat provari cum iuramento, et cum illis nullam participationem habeatis" (25).

1.1.3. Recognoverunt Proceres

El privilegi concedit a Barcelona per Pere II el 1284 conegut per Recognoverunt Proceres conté el famós capítol LIII que fixa la clàusula de l'any i dia:

"QUISIAAUTPERCIUTADADESARCELONA. Encara que tot hom de fora vila qui sia estant en Barcelona por l any e l dia, que sia aut per ciudadà, e no pot esser demanat per lo senyor daqui sera nadiu" (26).

Malgrat el contingut de la rúbrica i el mateix text, relatiu a l'adquisició de ciutadania, hom està d'acord amb una interpretació diferent. Encarna ROCA indica que "en realidad, el capitulo 53 del Recongnoverunt no contiene tanto una norma de adquisición de ciudadanía de Barcelona, sino una norma posesoria,

---

24 Costumbres de Lérida I, 37.

25 Pere I 1200 abril 26, confirmat per Jaume II 1302 maig
2. Publicat per GRAS DE ESTEVE La Paheria de Lérida... 340.

26 Recognoverunt Proceres LIII

en contra del derecho feudal, que establecía la pérdida de la posesión por parte del Señor (Dominos) cuando el sometido a ella (siervo) había permanecido fuera de la esfera de poder durante el año y día y no había sido reclamado por el señor" (27).

BROCA ja va advertir que aquesta norma amagava l'interès de les ciutats -en aquest cas, de Barcelona- per incrementar el seu nombre d'habitants, cosa que a més beneficiava els interessos reials. Segons aquest autor el capítol 53 establia l'adquisició de ciutadania derivativa per habitació (28).

Aquest capítol del Reconoverunt va donar peu a XAMMAR per a expressar que, tot i la diferència entre "forensis" (catalans que no eren de la ciutat) i "extraneus" (no eren catalans), per adquirir la ciutadania derivativa aquella diferència d'origen no implicava res en l'estatut de ciutadà (29).

1.1.4. Consuetudines Diocesis Gerundensis

La rúbrica LV d'aquestes "Consuetudines" coincideix amb el capítol 53 del Reconoverunt:

"DE CIVIBUS ET INCOLIS. Item, quicumque forensis qui steterit in Gerunde per unum annum et unum diem, habetur pro cive, (et) non potest peti a domino de cuius dominio fuerit oriundus, nisi sibi iuramentum homagie (no, B) et solidantie prius prestitisset, vel infra annum predicta interpellatus a domino suo fuisset, saltem in capite vicarie iuxta formam generalem constitutionis Catalonie" (30)

No altera en absolut el sentit que tenia la norma pel cas de Barcelona, i a més insisteix en el caràcter feudal que l'originà.

---

27 ROCA "Unde cathalanus quasi..." 19

28 BROCA Historia del derecho de Cataluña especialmente del civil... 302, nota 10.

29 XAMMAR Civilis doctrina... XXVII, 340

30 Jaime COTS I GORCHS: Consuetudines Diocesis Gerundensis (Barcelona, 1929). Però avui cal consultar l'edició crítica i els comentaris dels manuscrits de J.M. PONS GURI. Les Col·leccions de Costums de Girona (Barcelona, 1988).

1.1.5. Costums de Tortosa

De tots els textos de dret municipal, no hi ha dubte que és en el dels Costums de Tortosa on la regulació del veïnatge o la ciutadania apareixen més perfectament dibuixats (31).

Els costums XIII-XIV i XV de la rúbrica IV del primer llibre fixen les diferents vies possibles per accedir a la ciutadania: a) mitjançant una via que anomenarem contractual; b) de forma derivativa; c) i de manera originària.

A/ El veïnatge contractual es regula al llarg del costum XIII. El text utilitza els conceptes "vey" i "veynatge" per referir-se a la condició a la qual vol optar "tot hom estrayn". S'especifica amb tota minúcia de detalls el procés del jurament, i s'indica que l'efectuarà "lo ciudadà qui serà Jutge". En aquesta modalitat contractual el jurament de veïnatge té una transcendència absoluta, ja que és l'acte concret i precís que dona pas a adquirir la nova condició de veí, la qual es caracteritza per gaudir del Dret propi de Tortosa:

"E encontinent lo sacrament feyt ha, e usa, e deu aver, e usar totes les franqueses e les libertats dels altres ciudadans de Tortosa, sens tot embargament e contrast de tot hom..."

Fins aquest moment la segregació de conceptes és neta: veí per referir-se a la condició a la qual s'opta, i ciudadà per referir-se a aquells individus que tenen la condició natural o consolidada.

B/ La via derivativa per aconseguir ser "veyn" és doble: per parentesc i per habitació. D'una banda l'home foraster que es casa o bé amb la filla d'un ciudadà o habitador de Tortosa, o bé amb una ciutadana de la ciutat. I d'altra banda adquireix la ciutadania i no es parla ara de veí aquell individu que vivia durant 10 anys a Tortosa o els seus termes.

"Encara, tot hom estrayn qui venga en Tortosa e pren aquí muller filla d'algun ciudadà o habitador, o alguna ciutadana de Tortosa o de sos termens, e la muller presa fara son estatge en Tortosa, o en sos termens, es agut e tengut per veyu de Tortosa, et es axí com los altres ciudadans o habitadors de Tortosa, sens sacrament que no li cal fer (...)"

---

31 Bienvenido OLIVER: Historia del Derecho de Cataluña, Mallorca y Valencia. Código de las Costumbres de Tortosa IV, Madrid, 1881), 37-38.

**"Atressí; es dit e es ciutadà tot altre hom
qui en la ciutat o en sos termes aurà estat o
habitat per X ans o pus"**

**C/ Finalment, l'adquisició originària es feia en virtut del
naixement: "Ciutadà es dit qui es nat en Tortosa o en sos termes"**

Pel que fa als conceptes, era veí el que hi accedia per via
contractual i per vincles de parentesc adquirits, i era ciutadà
qui havia viscut deu anys a la ciutat o termes, i qui hi neixia.

La segona part de la rúbrica XIV insisteix en el fet del
jurament, i explicita que aquest únicament era precis per "los
homens qui volen esser veyns de Tortosa".

La rúbrica XV regula una clàusula de voluntat i estableix
una categoria nova; la de l'"Habitador":

**"tot hom que ab cor e ab volentat ab son
alberc s'en ve estar en Tortosa, o en sos
termes, et fa'n aqui lur major estatge e lur
major residencia".**

Segons OLIVER eren els individus que es trobaven dins dels
10 anys necessaris de convertir-se en veïns, no gaudien de tots
els drets de Tortosa fins la conclusió del seu procés integrador.

Eren privats, particularment, del "ius sufragii", però no
estaven considerats forasters ni marginats de l'ordenament
jurídic (32).

1.1.6. Complexitat reguladora de la ciutadania i la seva romanització

De manera que la regulació de l'adquisició del veïnatge en
textos legals de Dret Municipal només apareix en les
"Consuetudines Ilerdenses" i en els "Costums de Tortosa". Ambdós
casos manifesten concordàncies i amplituds diferents

a) Tant a Lleida com a Tortosa són utilitzats el concepte de
veí; i el seu derivat veïnatge, "vicinus" i "vicinitatem".

b) L'acte del jurament apareix igualment en ambdós casos. A
Lleida com a únic camí possible -afegit a d'altres condicions-
per adquirir la ciutadania, i a Tortosa com una alternativa al
costat de les altres, ben matisada i exposada.

c) En les "consuetudines" es fixa un règim d'obligacions pels veïns i s'especifica l'assistència a l'"exercitu" (host i cavalcada) i la participació fiscal i tributària pels béns mobles i immobles. Extrems tots aquests que no es palesen a Tortosa, cosa que no vol dir que no existissin.

d) Les clàusules d'habitació són comunes en ambdós textos. Al de Lleida en els sentits de permanència i d'habitació física (tenir-hi casa), i en el de Tortosa mitjançant el recurs temporal dels 10 anys.

e) Els vincles familiars per adquirir la ciutadania no es contempen als costums de Lleida, i sí que s'especifiquen als de Tortosa.

f) I finalment la intencionalitat i la voluntat manifesta, que a Tortosa s'inclou dins la clàusula temporal especificada i dóna lloc a l'estatut transitori de ser "habitador", mentre que a Lleida en defecte d'un establiment consolidat es contempla l'ànim d'estabilitat i permanència continua.

Sense entrar en la idiosincràcia d'ambdues col·leccions, es fa aviat evident la major complexitat del tractament a Tortosa, en especial la romanització que s'insinua en alguns aspectes, característica que fa dels Costums de Tortosa un text molt més tècnic, complet i que per tant preveu un major nombre de circumstàncies possibles.

Efectivament, Digest i Codi de Justinià són la font en la que s'inspirà la domiciliació real, la voluntat d'habitació, i l'estança durant deu anys (33). Pel que fa al domicili es considerava que hom el fixava allí on feia la seva vida, i no necessàriament allí on radicava el seu estatge material. Hom tenia el domicili en el lloc on comerciava, on gaudia de l'oci i dels espectacles, on passava els dies festius, on assistia al foro, on en definitiva gaudia dels aventatges del municipi (34). L'edicte d'Adrià, d'altra banda, disposava que cadascú tenia el seu domicili allí on fixava els seus lars, el conjunt de béns i la seva riquesa, d'allí on un ho deixava tot quan estava de

---

33 Theodor MOMMSEN-Paul KRUGER *Digesta Iustiniani Augusti* (Berolini, 1877; reimpressió 1962-1963)

34 "Si quis negotia sua non in colonia, sed in municipio semper agit, in illo vendit, emit, contrahit, eo in foro, balneo, spectaculis utitur, ibi festos dies celebra, omnibus denique municipii commodis, nullis coloniarum, fruitur, ibi magis habere domicilium, quam ubi colendi causa deversatur" (D 50, 27, 1).

viatge i on tornava en acabar-lo (35). Això no obstant, també es va contemplar la voluntat i la intencionalitat com a mitjà per decidir la domiciliació en cas que coincidissin factors contraris. La intenció era, doncs, un element a tenir en compte en determinats moments (36).

I pel que fa a la clàusula de residència dels 10 anys s'indica que aquells qui resideixen en un lloc per motius d'estudis no hi fixen el domicili, a no ser que el domicili el fixin de forma expressa i intencionada (37). En aquest punt es remet de nou a Adrià per referir-hi el criteri d'habitació (38).

Sens dubte aquests i d'altres preceptes sobre la ciutadania o veïnatge civil van influir en la seva regulació medieval, com acabem de veure.

1.1.7. Elaboració Doctrinal

Pel que fa a l'elaboració doctrinal dels juristes catalans d'època moderna respecte la ciutadania, ens remetem de ple al treball de ROCA TRIAS (39). L'autora sistematitza el tema en cinc apartats: 1/ Adquisició originària de la ciutadania per aplicació del "ius soli" o per aplicació del "ius sanguinis"; 2/ Adquisició

---

35 "Cives quidem origo manumissio adlectio adoptio, incolae vero, sicut et divus Hadrianus edicto suo manifestissime declaravit, domicilium facit. Et in eodem loco singulos habere domicilium non ambigitur, ubi quis iarem rerumque ac fortunarum suarum summam constituit, unde rursus non sit discessurus, si nihil avocet, unde cum profectus est, peregrinari videtur, quo si rediit, peregrinari iam destitit" (C 10, 40 (39), 7)

36 "Celsus libro primo Digestorum tractat, si quis instructus sit duobus locis aequaliter neque hic quam illic minus frequenter commoretur: ubi domicilium habeat, ex destinatione animi esse accipiendum" (D 50, 27, 2).

37 "Nec ipsi, qui studiorum causa aliquo loci morantur, domicilium ibi habere creduntur, nisi decem annis transactis eo loci sedes sibi constituerunt, secundum epistulam sivi Hadriani, nec pater, qui propter filium studentem frequentius ad eum comitat" (C 10, 40 (39), 7).

38 Vid. nota 34 (C 40 (39), 7).

39 ROCA "Unde Cathalanus quasi..."

derivativa mitjançant el domicili; 3/ Càmput del temps; 4/ Adquisició de la ciutadania per dependència; i 5/ Renúncia de la condició.

1.2. VEINATGE O CIUTADANIA A CERVERA

1.2.1. Veinatge individual o ciutadania

1.2.1.1. Problemàtica tipològica i conceptual

L'article 14è. del títol preliminar del Codi Civil, al qual remet la compilació del Dret Civil a Catalunya pel que fa als estatuts personals, i particularment el que afecta al veinatge local, regula els pressupostos específics de l'adquisició de veinatge civil, o ciutadania. La relativa simplificació que suposà la Codificació de començaments de s. XIX contrasta amb l'ambigüetat baix-medieval i la indefinició terminològica

Pilar DOMINGUEZ ha posat de manifest, en part mitjançant la crítica textual, la complexitat i la flexibilitat dels conceptes utilitzats per la gent dels segles XIII-XIV (40)

Sense pretendre entrar a fons en aquest entrellat de conceptes, ens fem ressó d'alguns interrogants o d'algunes afirmacions llençades per aquella autora respecte el tema que ens interessa.

Segons Pilar DOMINGUEZ, l'aplicació del Dret Local es determina per la circumstància de l'habitació. A partir d'aquesta idea central, un seguit de conceptes formalment diferents expressen una sola situació. Poblador, habitador, morador, etc.. foren sinònims de veí; i ciutadà i habitant també serien una mateixa cosa. Ni la noció de veinatge ni la de ciutadà no implicaven una noció jurídica de caràcter autònom, amb contingut i règim pròpis. L'aplicació d'un Dret local s'aplicava sobre el veí, ciutadà, habitant etc no en virtut d'un pacte establert, sinó per la integració fàctica dins d'una comunitat. D'aquesta manera, el veinatge en cap cas no determina l'àmbit de vigència subjectiva del Dret local, ja que veí va sempre acompanyat de nocions personals fàctiques: habitant, poblador, morador, etc..

---

40 DOMINGUEZ Las circunstancias personales
determinantes...

En definitiva, i segons DOMINGUEZ, el sotmetiment personal al Dret depèn de la concurrència de dades fàctiques, sense qualificació jurídica.

Amb aquests supòsits o amb uns altres, es tracta d'analitzar a partir de quin moment, i en virtut de quines circumstàncies, un individu és considerat membre de ple dret d'una comunitat a fi i efecte de ser objecte de l'aplicació d'un determinat Dret Municipal privilegiat. Sense discutir ara l'existència, la vigència, la producció o l'aplicació d'un dret municipal privilegiat, posem en relleu la importància de regular sobre qui s'aplicava aquest dret. Veïns, ciutadans, habitants, pobladors... seran conceptes aparentment sinònims però que molt probablement impliquen situacions diferents.

1.2.1.2. El pacte de veïnatge i la pràctica del Consell

En les viles i ciutats on no existia un ordenament més o menys ampli formulat de forma escrita, la pràctica diària del Consell i el costum van fer que s'anessin fixant un seguit de normes que regulaven de forma general el veïnatge. La necessitat d'adaptar-se a circumstàncies canviants explica aquesta paulatina regulació del veïnatge.

El Consell manifestà un veritable interès en deixar totalment clar qui era veï de Cervera, quines obligacions -sobretot fiscals- implicava el fet per l'individu, i com s'adquiria i en quines condicions s'abandonava el veïnatge amb la vila. L'adquisició del veïnatge implicava, sobretot l'aplicació d'un determinat dret municipal vigent només pels ciutadans del lloc.

L'any 1372 es desprèn que les condicions normals per entrar en veïnatge amb Cervera eren tres (41), tot i que no sempre apareguin les tres notes que més endavant esmentarem

- Assistir a les festes anuals
- Tenir alberg en la vila
- Pagar certa quantitat cada any

---

⁴¹ AHCC Consells 1372, 33v. Segons Maria Teresa VINYOLES referint-se a Barcelona, els requisits més fàctics que no tècnics, eren: tenir domicili propi (comprat o llogat) a Barcelona; tenir la família establida a la ciutat; tenir-hi la feina; i contribuir amb els càrrecs del municipi (VINYOLES La vida quotidiana... 83-86).

Però el text no especificava si el pagament anual es referia o bé a una taxació expressament en virtut de veïnatge, o bé a les taxacions ordinàries de fiscalitat local i reial.

Allò que sí que es deixava ben clar era que tots els veïns havien de contribuir a la hisenda local. I perquè aquesta contribució fos un fet real, era imprescindible que tots els qui habitaven a la vila també en fossin veïns. Es evident, doncs, que alguns individus feien vida normal a Cervera però no contribuïen amb els impostos respectius ja que legalment no n'eren veïns (42).

Normalment el Consell va ser molt sensible a la domiciliació i al veïnat efectiu, sobretot per les conseqüències financeres que reportava. Una nota de 1395 ho palesa una vegada més:

"Item lo Conseyll volch e acorda que tots los vehins que an feyt sacrament e homenatge de tenir lur domicili aci e.s son feyts vehins a cert temps e no linch tenen, ans se'n són tornats o se'n son anats dezà e delà, que sie request per lo sindich de la vila ab carta o ab crda o en aquela manera que als pahers sirà jüst faedor e vinguen habitar dins la vila segons que an proveis. E si venir no inch volen, que sie provehit contra aquels que venir o tornar no inch volian segons que als dits pahers serà vist faedor" (43).

Altres referències manifesten cert grau d'indefinió en l'adscripció d'alguns individus, i desconeixement del seu estatut legal. Si tots els veïns estaven obligats a contribuir al fisc transcorregut el període d'exempció, el Consell, no obstant, va cobrar impostos per les propietats que veïns d'altres llocs tenien a Cervera. Aquesta actuació ocasionava algunes friccions institucionals. Els béns immobles d'un individu on havien de ser taxats? D'on el propietari era veí? o a la vila on radicaven? Quan el propietari era veí de la vila on radicaven, la taxació o no dels béns era objecte de ser negociada, però quan ambdues circumstàncies no coincidien podia haver problemes. L'any 1379, el veguer i els consellers de Barcelona reclamaven als paers de Cervera que certs individus domiciliats a Barcelona no havien de ser taxats a Cervera en questies ni altres exaccions (44). Cal entendre que aquells personatges no adquiriren el veïnatge legal a Cervera, ja que a Barcelona recordaven que allí hi mantenien la

---

42 AHCC Consells 1377, 9v.

43 AHCC Consells 1395, 6r.

44 AHCC Consells 1379, 10v.

domiciliació. Com dèiem, es tractava d'un problema financer, ja que tant el Consell de Barcelona com el de Cervera, adduint domicili o propietats, allò que pretenien era la possibilitat de taxar els béns per contribuir amb la hisenda local. L'any 1393 es repetia un cas semblant. Cervera reclamava la talla d'un individu, que segons els paers de Lleida era ciutadà d'aquella ciutat i per tant no havia de contribuir a Cervera. El cas contrari era el d'en Lambart, que no havia de ser taxat a Lleida sinó a Cervera, d'on era veí (45).

Si, com veurem a continuació, es regulava d'entrar en veïnatge amb la vila, també es preveia el cas contrari. El 1373 s'aconseguia un privilegi reial segons el qual:

"tots aquells que son domicili transportassen en altre lloch, fosen tenguts de contribuir ab la universitat tro al dia que renunciaren al veïnat, en tots los carrechs de la universitat" (46).

El 1379 s'insistia en aquest aspecte financer: Tothom podia deixar el seu veïnatge, però abans calia pagar la part proporcional dels deutes que havia contret la universitat fins aquell moment, i això sota l'amenaça de perdre els béns (47). Renunciar al veïnat o ciutadania podia fer-ho el veí, senzillament canviant de domicili i deixant de contribuir amb aquella universitat.

De manera que l'element tributari era essencial i bàsic en qualsevol relació de veïnatge.

A Cervera es conserven alguns contractes de veïnatge individual o familiar de finals del segle XIV que ens serveixen per conèixer alguns detalls del pacte. Examinem, com a exemple d'un d'ells, el signat per Bertó Gispert, de Riudovelles, amb el Consell el 1391 (48).

El contracte de veïnatge l'establien els paers, d'una part, i l'interessat, d'una altra. Aquest sol·licitava ser admès com a veí i habitant de la vila, per tal de "gaudire privilegiis, franquitiabus et libertatibus dicte ville et singularibus suis

---

45 AHCC Consells 1393, 28v.

46 AHCC Consells 1373, 24v; Pergamins s/n; LP 1373 maig 20, 118r-119v.

47 AHCC Claveria 1379, 71r.

48 AHCC Liber Vicinorum 1391-1393, 6v

concessis dominum Regem et alios regios Aragonum". Després de la sol·licitud venien els motius de l'admissió ("augmentationem et utilitatem dicte ville") i les condicions que establien els paers. Perquè tingués un tracte semblant al dels altres veïns, l'interessat gaudiria d'una franquesa durant 10 anys:

"(...) et fecerunt franquitatem eidem de omnibus et singulis bonis mobilibus suis vasis vinariis exceptis per dictos decem annos ita quod in aliquibus talliis comunibus ac questiis non possit talliari vel demandari aliqua racione".

A més d'aquesta exempció, que al cap de deu anys esdevenia en obligació de pagar els diferents tributs esmentats, la segona condició era la de tenir residència efectiva a la vila, ell, els seus béns i la seva família.

Acceptades aquestes condicions pactades només entre l'interessat i els paers, arribava el moment del protocol de sotmetre's a la nova jurisdicció:

"(...) acceptans dictum vicinatum per modum et tempus predictem presentit homagium ore et manibus comendatum in posse venerabilibus Guillelmi Raymundi de [ ] baiuli Cervarie per domino rege et iuramentum (...) tene habitationem suam cum sua uxore et familia sua per dictem tempus in dicta villa (...)".

Després de rebre homenatge el batlle en nom del rei i presidir el jurament, el contracte incloïa una clàusula per penalitzar l'incompliment per part del nou veí. Els 50 sous (Cinquatorem) de ban es repartien per igual entre universitat i batlle.

Finalment, i amb la fórmula "Et quod certum ad hoc renunciarunt usatico barchinone", el nou veí de Cervera renunciava al fur que l'acollia fins aleshores per tal d'emparar-se amb el de la vila de la qual era admès veí.

Sobre la base d'un esquema com el d'aquest pacte, que podem considerar estandar, cada cas tenia la seva particularitat. A més a més del "Liber vicinorum" (1392-1393), que replega capitols privats entre Consell i nous veïns, la documentació municipal més quotidiana conté igualment multitud de referències sobre veïnatge individual i col·lectiu.

Del primer que ens adonem és de l'absència del batlle en gairebé totes les notícies. En una sola ocasió s'expressa la intervenció del lloctinent del batlle per elaborar les

ordinacions del veïnatge de Ramon Bassa (49). La negociació i les condicions pactades amb l'interessat sempre foren protagonitzades pel Consell o els paers.

Però la característica principal dels pactes de veïnatge es la seva flexibilitat a l'hora de fixar les clàusules que els regiran. Es pot dir que el Consell establia unes condicions diferents per a cada cas, tot considerant les característiques econòmiques, socials i professionals del nou veí. No obstant veurem que obeeixen a un esquema bàsic semblant en tots els casos.

Per començar podem indicar aquells tractes que no són pròpiament de veïnatge ni condueixen a l'adquisició de ciutadania. El Consell s'esmerça en aconseguir els serveis professionals de certs individus, per a la qual cosa els concedia avantatjoses condicions per viure i establir-se temporalment a Cervera. Això era particularment evident a l'hora d'atraure professionals de l'ensenyament i la medicina. Aquests individus, però, no adquiren d'aquesta manera la ciutadania, sinó que només reguaven una situació laboral.

La diversitat de condicions fiscals era, com dèiem, el més usual dels contractes amb particulars. Per adonar-nos-en el més pràctic és plasmar-ho en un esquema (50):

- Pel que fa a la durada temporal del pacte, veiem que és desigual. Els anys no indiquen el temps que aquell individu romandrà en veïnatge amb la vila, sinó la durada i vigència d'aquelles condicions indicades. Transcorregut aquell termini l'individu continuarà essent veí de la vila i estarà sotmés a les condicions i obligacions "usuals" entre els altres veïns. Per tant, es fixaren no només condicions diferents, sinó també àmbits de vigència diferents. No obstant sembla ser que la durada i efectivitat d'aquelles condicions inicials era de deu anys, en alguns casos i la meitat en d'altres. En el cas del homes de Santa Coloma es tracta de dos períodes de deu anys.

- El pagament anual -o una suma que contemples tots els anys del pacte- tampoc no és uniforme. En uns casos es pagaven

---

49 AHCC Consells 1362, 14v.

50 Seria ideal poder fer un extracte complet del contingut del Liber Vicinorum, però l'estat de conservació del document i les dificultats caligràfiques ho fan difícil. Ens servim només de les notes aparegudes en els volums de Consells, Clavaria i Privilegis reials (AHCC Consells 1358, 37r, 43r, 40v; 1362, 16v; 1373, 29v, 10v; 1377, 42r; 1379, 11v; 1384, 4v; Clavaria 1384, 7r; Consells 1388, 69r; 1393, 13v; 1395, 10r).

només 10 s. en d'altres 50, i fins i tot 100, 150 ó 200 sous anuals.

- Respecte les obligacions fiscals hi havia la possibilitat que hi hagués molta varietat. Els veïns pagaven, d'una banda, siti i moble. O el que és el mateix, pagaven per sou i per lliura, el que equival a dir que els seus béns mobles i immobles eren taxats en Manifest. Tenint els béns taxats era fàcil i inevitable -si no existia franquesa expressa- de caure dins la roda de pagar totes les càrregues fiscals: questia, host, cavalcada, treball de murs, etc...

Els pactes de veïnatge fixaven normalment l'obligació del nou veí de declarar i pagar pels seus béns mobles i immobles. Amb el ben entès que ambdós tipus de béns eren independents l'un de l'altre, i no estaven vinculats a l'hora de pagar. Un nou veí, doncs, podia gaudir de franquesa de moble i/o de siti per tant de temps com regulava el pacte signat. Però en el cas que ens ocupa es podien donar aquestes possibilitats:

- A/ Franquesa de taxació tant moble com immoble
- B/ Franquesa de taxació moble i contribució des del primer dia en béns immobles
- C/ Contribució i taxació immediata de béns mobles i immobles
- D/ Franquesa de béns mobles i immobles, i taxació dels últims a partir del moment que el veí n'adquirís en propietat.
- E/ Pagament d'una quota regular -que no taxació- en virtut dels béns mobles.

El pagament de la contribució d'host, questia... anava vinculat a la taxació de béns. Si hom no els tenia taxats tampoc no contribuïa a aquells impostos. En canvi si els tenia taxats passava el contrari, a no ser que existís una franquesa expressa.

En tot cas hem de reconèixer que les breus notes recollides són insuficients per analitzar les conseqüències contributives de cada combinació. Sia com sia, transcorregut el termini del pacte el veí era taxat de tot i contribuïa en tots els serveis, tant reials com veïnals.

Sembla que l'objectiu d'aquesta franquesa inicial era no només atreure pobladors i habitants -nous veïns- sinó també donar-los temps que arrelessin a la vila i s'hi consolidessin. No en va hem trobat en més d'una ocasió la clàusula que indicava que la franquesa de béns mobles i/o immobles seria derogada en el moment precís que el veí comprés béns, o bé es casés (Bertran dels ARCS).

Com hem dit, a més a més de les clàusules usuals del pagament estipulat, podien afegir-s'hi condicions especials

segons el cas. L'any 1358, per exemple, en el veïnatge de Pere Codina, els paers regularen que l'interessat s'obligava a comprar alberg a la vila en el termini de dos anys; la dona d'en Castellnou, en canvi, es comprometia el 1362 a ser present, com a mínim en dues festes anuals; Bernat Lambart, per entrar en veïnatge amb la vila, havia de limitar la introducció de vi o verema a la vila; a Guim Granell se li concedeix el 1388 franquesa de béns mobles, però en canvi haurà de pagar per aquells 4000 s., o més, que havia ingressat en concepte d'eixovar de la seva dona; i respecte Berenguer d'Oluja s'accepta que de la seva contribució econòmica s'hi restin les quantitats que Ramon Pere -de qui era hereu- anava deixant a diverses persones.

Es pot dir que aquestes clàusules s'adaptaven a la situació financera dels candidats a veïns, i que obeïen a un estira i arronsa entre l'interessat i el Consell. L'incompliment de les condicions pactades pel nou veï conduïa a la revocació de qualsevol franquesa establerta i abocava al veï a pagar les contribucions ordinàries d'igual manera que ja s'hagués exhaurit la duració temporal de la franquesa inicial. Aquest és el cas en que es trobaren Pere Bonanat i la dona de Blascó Morell. Rebutts en veïnatge el 1355 amb condicions favorables, el 1358 se'ls revocà la franquesa per incompliment del pactat (51)

També reproduïrem un acord del Consell de 1373 d'admetre en veïnatge Bernat Prat. Es un cas en el qual la qualitat professional del nou veï inclina els paers a oferir-li condicions econòmiques molt favorables, evidenciant, una altra vegada, aquella flexibilitat de què parlàvem. En el text podem observar la inclusió d'aquelles condicions financeres i laborals que sovintegen els pactes de veïnatge individual:

"(...) lo conseyll reebe en vehi de la dita vila en Bernat dez Prat maestre de escudeles e de obra de fusta, e per tal com d'aquell offici non ha degú en la vila, volch lo Conseyll que fos franch d'aquestes 10 anys, e per tot son moble de tota questia, taylla e comú, e encara d'ost e de cavalcada, vehinal e d'obra de mur de valls. Empero si dins los dits 10 anys comprave o havia degun siti, que pach per aquell axi com l'altre vehi o habitador de la dita vila. E que ara e d'aqui anant mentre en la dita vila ha iará, sie entés e comprés en totes libertats e immunitats de la vila, e s'puxe alegrar de totes franqueses impetrades e imp' tradores axi com los altres vehins e habitadors de la dita vila, e la dita franquesa d'ost e de cavalcada

51 AHCC Claveria 1355, 66v; Consells 1358, 49v.

fan en quant en els es a poder e no en pus"
(52).

1.2.1.3. El veïnatge de Cervera respecte del cas de Lleida i Tortosa.

Després d'analitzar l'adquisició del veïnatge en les principals fonts de Dret Municipal catalanes, i la pràctica del veïnatge per part del Consell de la Paeria de Cervera podem dir que:

- 1)- La major part de la responsabilitat política en l'admissió i concessió de la ciutadania o veïnatge requeia en els paers com a delegats del Consell municipal.
- 2)- S'observa una relativa flexibilitat a l'hora d'establir les condicions de veïnatge amb els aspirants que ho desitgen.
- 3)- Malgrat la inexistència -o com a mínim descoïneixement en l'actual estat de les investigacions- d'una formulació jurídica escrita de l'adquisició de ciutadania a Cervera, s'observen pràctiques semblants i paral·leles a les d'altres viles o ciutats que, com Lleida i Tortosa, van materialitzar uns costums jurídics en forma escrita.

Aquest paral·lisme i coincidència es concreta en els següents aspectes:

- a) Per començar cal anotar una coincidència terminològica: es parla a Lleida, Tortosa i Cervera de veïns i veïnatge. Però així com en les dues primeres ciutats -pel fet de ser-ho- també s'inclou de vegades el concepte "ciutat", a Cervera, que no tingué tradició romana, no s'utilitza la ciutadania per no ser una ciutat.
- b) La institució del jurament o adquisició contractual de ciutadania és un element important de coincidència. El jurament era una via immediata d'aconseguir el veïnatge a Tortosa. També existia a Lleida, on era, sembla, imprescindible junt amb d'altres condicions per accedir a aquell estatut.

Però quin era el contingut d'aquest jurament? A Tortosa implicava que "farets vostre estatge major en Tortosa a feultat de la Senyoria e dels ciutadans de Tortosa". Però aquest lligam d'habitació i fidelitat tenia la contrapartida de gaudir del Dret Privilegiat de la ciutat, i amb "lo qual sacrament pres, es fran e liure, axí com los altres Ciutadans". El jurament de Cervera

tenia un mateix sentit: amb ell el nou veí acceptava les condicions i les clàusules (habitació, fiscalitat, etc...), i entrava en homenatge ("homagium") amb el rei per mitjà del batlle.

El jurament, doncs, esdevenia un acte jurídic propi i autònom, però amb uns continguts reals, concrets i complementaris.

c) L'adquisició de la ciutadania derivativa per vincles familiars l'hem documentat a Cervera una sola vegada. Mentre que l'originària s'adquiria en virtut del neixement. A Tortosa l'home que es casava amb la filla d'un ciutadà, o amb una ciutadana accedia sense necessitat de jurament al veïnatge.

En el cas de Cervera es posava en dubte la ciutadania de Guillemó de Manresa, fill de Guillem de Manresa, a efectes d'aplegar-se o no al contingut d'un privilegi. El raonament i el criteri per l'adquisició originària o derivativa de veïnatge era el següent:

"E si trobaran que el dit Guillemó nasqués en Cervera son pare aquí tinent son domicili, que sie entès els asseguraments axí com vehi natal de Cervera, sinó, que no y sie entès ans si trobaran los dits paers que nasqués en la dita vila de Cervera son pare aquí no tinent son domicili que [ ] batlle que aquel no entene els asseguraments..." (53).

Per tant cal entendre que hi havia adquisició originària si l'individu en qüestió havia nascut a Cervera, i a més a més el seu pare n'era veí o habitant. No s'exigia la consolidació del veïnatge del pare, sinó que, com a mínim, estés en tràmit d'adquirir-la trobant-se en el decurs d'aquells deu anys que, probablement també a Cervera, eren la fita acostumada. Guillemó seria veí de Cervera si havent-hi nascut, son pare hi feia estatge, o si, evidentment, ja n'era veí. De manera que, a més a més del neixement, adquiria molta importància la condició del pare, fins al punt de ser-ne determinant.

De fet, la doctrina dels comentaristes va tractar aquestes circumstàncies. L'aplicació del "iure solis" semblava fàcil i evident quan la paternitat no hi influïa, però en casos més complexos i elaborats s'aplicava "iure sanguinis". En paraules de XAMMAR, el fill de família "sequatur civitatem originem paternam (...) ut quis dicatur originarius non requiritur, ut sit natus in

loco, sed sufficit, quod parentes domicilium ubi contraxerint" (54).

d) La clàusula temporal dels 10 anys, d'origen romà com hem vist, es regulada a Tortosa i no a Lleida. En el nostre cas no s'expressa clarament, però hi ha indicis que d'una manera o altra pogués aplicar-se. Estrictament només s'indicava que els nous veïns gaudirien de determinades franqueses durant un cert període, normalment 10 anys. La documentació utilitzada, no obstant, se centra en les exempcions i obligacions fiscals mentre dura aquest període. Només en algun cas s'insisteix, a més a més, en la necessitat d'habitació etc. Pot apreciar-se una certa transitorietat al llarg dels 10 anys estipulats: només un cop transcorreguts el veí s'equiparava tributàriament a la resta de veïns. Però en canvi gaudia de les llibertats i franqueses des del primer moment, sense que s'hi regulés cap limitació, igual que qualsevol altre veí o habitador.

e) La dualitat entre "Veí" i "habitador", explícita a Tortosa en la rúbrica XV, s'insinua només a Cervera. L'"habitador" de Tortosa era un estatge entremig de foraster i ciutadà. Gaudia de la majoria -però no de tot- el Dret Privilegiat de la vila. A Cervera trobem ambdues denominacions, i probablement amb continguts diferents. Però no s'expressa cap limitació en els drets del nou veí, o habitador, en els primers deu anys:

"E que ara e d'aqui anant mentre en la dita vila habitarà, sie entés e comprhs en totes libertats e immunitats de la vila, e s puxe alegar de totes franqueses impetrades e impetradores..." (55)

f) La condició de tenir domicili, habitació i voluntat d'estatge era realment important. "Tenet domum, et facit ignem, et tenet uxorem et suam familiam", s'indicava a les consuetudines de Lleida; i a Tortosa: "jurarets que farets vostre estatge major en Tortosa", "habitador es dit tot hom que ab cor o ab volentat..."

A Cervera hem vist igualment que l'habitació efectiva era una de les clàusules: "Virtute quorum promisit tene habitationem suam cum sua uxore et familia sua per dictem tempus in dicta villa...". L'obligació de comprar casa a la vila dins un cert període, el compromís d'assistir, com a mínim, a dues festes anuals,... són exigències que pretenen garantir que el nou veí fa, efectivament, vida a Cervera.

---

54 XAMMAR Civilis Doctrina... XVI, LXXII

55 AHCC Consells 1373, 29r.

g) Les clàusules de caracter econòmic o tributari són les que prenen més relleu segons la documentació estudiada a Cervera. En aquest sentit la pràctica certerina s'aproximava a la de Lleida: "et in comune mittit de omni mobili suo et possessionibus quas hic habet" (consuetudines). A Lleida també es pagava per moble i siti (moble i immobles), i era una condició o requisit igual que la participació en la host- per adquirir la ciutadania.

Les referències de Cervera són clares en l'aspecte que els 10 anys mencionats afecten les franqueses transitòriament atorgades al nou veí. Sembla entendre's, doncs, que aquesta transitorietat més que no limitar cap dret o llibertat fins el moment d'adquirir la plena ciutadania, el que feia era beneficiar tributàriament el veí, el qual gaudia des del primer moment de l'ordenament jurídic local. Garantir que tothom contribuís a la hisenda local es feia d'ençà que l'individu era veí. El veïnatge obligava i vinculava tributàriament el veí i el Consell, però a partir d'exhaurir-se el període d'exempció. No en va el Consell es queixava de vegades que hi havia alguns habitants no veïns que, perquè no ho eren, contribuïen. Es possible que es tractés d'individus que ja havien exhaurit el període de deu anys però que encara no s'havien acomodat a les obligacions d'un veí com tots els altres.

h) La renúncia a la ciutadania no es regulava ni a Lleida ni a Tortosa. Des del moment que el jurament comprometia també al compliment d'unes clàusules, el fet de vulnerar-les podia donar lloc a renunciar al veïnatge, extrem, però, que calia explicitar. Més endavant veurem que el Consell retirava el veïnatge a un grup de senyors jurisdiccional. Però el veí podia també renunciar al veïnatge tot mudant de domicili. Un privilegi de 1373 obligava els veïns a contribuir al fisc fins que no es fes, per part del veí, una renúncia expressa.

1.2.2. Veïnatge col·lectiu

A més a més del veïnatge o ciutadania individual, a la Baixa Edat Mitjana fou usual establir pactes de veïnatge col·lectiu. De fet, observem aquesta pràctica ja a les "Consuetudines Ilerdenses" la primera meitat de segle XIII:

"DE VILLIS NOSTRIS: In omni vicinatico nostro milit. Lamurs, Palacium, Villanova, Femosa, Albararre, Albarés, Rufeá, Cuguyllada" (56)

A començaments del segle XIV i sobretot al llarg del segle XV, viles senceres entraven en veïnatge amb d'altres de més potents, donant lloc a la ficció jurídica del carreratge. Una comunitat esdevenia, en virtut d'un pacte, un carrer més d'una vila. El tema, molt poc estudiat, ofereix algunes interrogants notables.

Sota el títol de veïnatge col·lectiu s'observen d'altres modalitats diferents en el fons i la forma. De la documentació a l'abast en podem deduir aquestes tres tipologies de veïnatge col·lectiu, a saber:

a) El veïnatge d'un Senyor feudal amb jurisdicció territorial que arrosega i implica l'ampliació del pacte als individus sota la seva jurisdicció.

b) El pacte de veïnatge s'estableix amb una comunitat sencera de jurisdicció reial, eclesiàstica o de cavallers

c) Veïnatge amb un grup d'homes lliures que formen part d'una comunitat que depèn d'alguna jurisdicció senyorial.

1.2.2.1. Amb el titular de senyoriu jurisdiccional

El primer tipus de veïnatge col·lectiu va ser freqüent des de començaments del segle XIV. En tenim referències en els primers volums de Consells conservats, motiu pel qual desconeixem si aquesta pràctica jurídica s'utilitzava abans de 1332, i en quina mesura.

El veïnatge d'un senyor feudal és una cosa interessant, ja que suposa un considerable -total, potser- nivell d'integració dels representants del món feudal dins la vida urbana. Cal pensar que només es va tractar d'aquells noies que tenien una jurisdicció força limitada, i que els interessava més gaudir de les llibertats i la protecció d'un nucli urbà

Relacionem primer els casos documentats i després veurem quina problemàtica ofereixen (57).

1332	Bertran dels ARCS	per CANOS
	Pere GINER	per RUBINAT
1333	Mateu VALL	per MONTPAO
	Tornàs PORTELLA	per LA TORRA
1358	Berenguer de VERGOS	per MOIA o MEIA

57 AHCC Consells 1332-1333, 8v, 82r, 1358, 39v; 1372, 33v; 1384, 24v.

?	Ramon d'OLUJA	per OLUJA
	Galceran de VERGOS	per QUERALT
	Berenguer de COPONS	per EL LLOR
	Jaume FERRER	per LA MORA
	Bernat sa CIRERA	per TORDERA
1384	Bernat LAMBART	per MONTCORTES

La majoria de notícies són breus i puntuals. Només el pacte establert el 1384 amb Bernat Lambart ens dona alguns detalls significatius. Bernat Lambart era mercader i Senyor de Montcortés. El 20 de maig de 1384 demanava als paers de Cervera d'entrar en veinatge amb la vila en les mateixes condicions que hi havia entrat Galceran de Manresa, noble també. El Consell decidia d'acceptar la petició de veinatge, i el pacte incloïa Bernat Lambart, el lloc i els homes sota la seva jurisdicció a Montcortés. El lloc fou estimat en 16.000 sous, quantitat per la qual pagaria questia i altres contribucions comunals, a més a més dels seus béns actuals, dels vells i dels que adquiriria. Una altra clàusula feia referència a la contribució per censals i violaris. Només pagaria per aquelles rendes comprades a la universitat o a algú de la vila, en canvi, no hauria de contribuir ni en questies ni en tributs comunals quan comprés censals o violaris a gent o institucions forasteres. El Consell enfranquia a Lambart de la taxació dels seus béns mobles, que no pagarien -ja que no eren taxats- en cap tribut, tret de quan la universitat ho considerés convenient. També es contemplava l'obligació dels homes en edat de dur armes, d'assistir a la host de la vila sempre que fos necessari.

Quatre mesos més tard Lambart s'havia venut el castell de Montcortés, i el Consell considerava que havia de continuar pagant per aquells 16.000 sous de siti com a condició indispensable per tal de gaudir de la protecció i defensa de la universitat. A més, havia de garantir que durant deu anys s'establiria a Cervera i hi tindria alberg, igual que feien els altres veïns (58).

Per tant, ens trobem amb unes clàusules que no canvien gaire dels casos de veinatge individual. I és que en el fons el pacte de veinatge el signava la universitat amb un sol individu. La particularitat i transcendència del cas és que aquell pacte arrossegava i hi implicava tots els homes que estaven sota la jurisdicció de Lambart. Cal entendre que a partir d'aquell moment no només el titular de la jurisdicció gaudia de les llibertats, les franqueses i el dret que s'aplicava a la vila, sinó també els seus sotmesos. Però quin grau de ciutadania aconseguien aquells homes? Quina jurisdicció va continuar tenint-hi Lambart? ¿A l'entrar en veinatge amb Cervera, es desvinculaven dels nexes que

tenien amb el seu Senyor jurisdiccional? o bé aquests continuaven d'una forma o altra vigents?

La documentació no ho especifica en absolut. En cap moment no s'indica allò que es taxaria als homes d'en lambart. Ni si havien de pagar talles, questies ni res. Sembla que la contribució només afecta el Senyor jurisdiccional. D'altra banda, el juliol de 1372 el Consell retirava, unilateralment, el veïnatge concedit a Ramon d'Oluja (Senyor d'Oluja); Berenguer de Vergós (de Meià); Galceran de Vergós (de Queralt); Berenguer de Copons (del Llor); Berenguer Portella (de la Torre); Jaume Ferrer (de la Mora); Jaume Vell (de Montpaó); Bernat sa Cirera (de Tordera); i encara molts d'altres (59). Obviament cal suposar que amb el Senyor jurisdiccional també perdien el veïnatge els homes que hi depenien.

Però aquesta circumstància no ens permet de conèixer quins vincles i quines relacions persistien entre Senyor i homes mentre era vigent el pacte de veïnatge signat. Es fàcil que les relacions feudals no s'alteressin, i que el veïnatge esdevingués, sobretot, una cobertura defensiva per aquells petits senyors feudals que amb aquella aliança municipal reïncressin llur estratègia enfront d'altres feudals. Teòricament els privilegis de Cervera i el dret municipal s'extendria als nous veïns, però en la pràctica probablement no s'alteraren les relacions ni la vida d'aquella comunitat dependent d'un senyor jurisdiccional.

L'episodi dels fets que protagonitzaren el Consell i Joan Pere senyor del castell de la Cardosa, entre 1388 i 1393, pot ser força il·lustratiu en aquest sentit (60). El 1388 ja feia anys que Joan Pere havia abandonat el veïnatge que el lligava, a ell i als seus de la Cardosa, amb Cervera. Però el març d'aquest any l'esmentat Joan Pere sol·licitava als paers de reingressar al veïnatge. El noble oferia pagar pel castell de la Cardosa i també anualment pels homes del lloc, en concepte de questia, a més a més de contribuir pels béns que tingués a Cervera o al terme. Igualment oferia els seus homes per assistir a les hosts veïnals, igual que tots els veïns. Davant d'aquestes propostes, el Consell regulà les següents condicions: 400 sous anuals; contribuir en totes les questies i comuns de la vila per tots els béns que tingués a Cervera i el terme, però no a la Cardosa; la seva assistència a les hosts reials i veïnals, i la dels seus homes només a les veïnals; la prohibició d'entrar a la vila o termes vi i verema, excepte de la de les vinyes i del mes particulars de Joan Pere. A més, i en previsió de qualsevol ardit, la vila de Cervera no es veia obligada a defensar ni a mantenir els de la Cardosa per cap esdeveniment succeït abans del dia que es

---

59 AHCC Consells 1373, 33v.

60 AHCC Consells 1388, 33v; 1393, 28v, 30r, 42r.

signaria aquell pacte. Els problemes relacionats amb la jurisdicció van començar, si no abans, pel gener de 1393. D'aleshores ençà, Joan Pere va queixar-se al Consell repetides Cardosa, cosa que, segons Joan Pere, contradia l'acord registrat quan ell va ingressar amb veïnatge arrossegant els homes i les propietats de la Cardosa. A les queixes, el Consell responia dient que faria examinar el pacte per experts, i que si es reconeixia d'haver-lo infringit, faria retornar l'esmentat home; i si no l'acceptaria en veïnatge de Cervera. Les queixes es van repetir dies més tard, i el cas va deixar d'aparèixer en la documentació que hem conservat.

L'episodi és suficient per posar de manifest que el buit i la interrogant que ja havíem detectat potser era una llacuna legal ben real i no solventada amb els pactes de veïnatge que s'havien signat. Si el senyor de la Cardosa entrava en veïnatge i arrossegava els seus, quin sentit tenia de sol·licitar una admissió individual després? Aquest fet, i que Joan Pere s'hi oposés amb contundència, fa pensar que, malgrat el veïnatge arrossegat, els homes de la Cardosa continuaven depenent, d'una manera o altra, amb el seu senyor jurisdiccional que, no obstant, s'havia i els havia convertit en veïns de Cervera. El vincle de dependència no s'havia dissolt, sinó no tindria sentit ni l'intent individual d'aquell home anònim, ni l'oposició del Senyor, ni l'acceptació, de moment, d'aquella nova petició per part del Consell.

Veïnatge efectiu pel Senyor, i fictici pels homes que hi depenien? Tot sembla indicar que la realitat deuria aproximar-se a aquesta situació.

1.2.2.2. Amb una comunitat sencera

El segons tipus de veïnatge col·lectiu l'establia el Consell amb una comunitat sencera, sense que s'hi integrés, però, el titular de la jurisdicció respectiva tal com passava en el cas anterior. Aquesta modalitat, coneguda també amb el nom de carreratge, és usual de finals de segle XIV i sobretot al segle XV. No obstant en coneixem algun exemple precoç, com Montoliu, que el 1333 decidia d'abandonar el veïnatge que el vinculava amb Cervera (61)

Dins d'aquest apartat de veïnatge amb comunitats senceres podríem fer una classificació segons l'origen jurisdiccional a què pertanyia aquella comunitat. Així, trobem llocs de

61 AHCC. Consells 1332-1333, 89r.

jurisdicció eclesiàstica, de ciutadans de cavallers, i de jurisdicció reial. Si els incloem tots aquí i no en la tipologia anterior és perquè aleshores apareixia el senyor jurisdiccional en persona que signava el pacte, mentre que ara únicament es documenten les comunitats i la universitat, i no els respectius titulars jurisdiccional.

Els fogatges del segle XIV ens indiquen a qui pertanyia cada lloc, i això ens donarà peu a algunes reflexions.

Sabem que el 1333 els homes d'Agramuntell estan en veïnatge amb Cervera, i en els fogatges de 1358, 1365, 1370, 1378 i post-1378 apareixen invariablement taxats dins la jurisdicció eclesiàstica. La mateixa jurisdicció on s'adscivia Montoliu, els homes i la Universitat del qual lloc el 1333 abandonaven per pròpia voluntat el veïnatge que mantenien amb Cervera. D'altres llocs sota jurisdicció eclesiàstica entraren posteriorment en veïnatge amb la vila, i segons es desprèn del testimoni d'Agramuntell, hem de creure que malgrat el veïnatge adquirit no perdien els vincles amb l'autoritat jurisdiccional.

D'altra banda, i confirmant aquesta suposició, observem que les comunitats tot i ser veïnes de Cervera eren taxades en els fogatges segons ilurs respectives jurisdiccions, i en cap moment no són associades ni a la vila, ni molt menys a la jurisdicció reial si no hi pertanyien abans.

La cronologia del veïnatge de comunitats senceres és la següent (62):

- 1333 AGRAMUNTELL (2)
MONTOLIU (aquest any l'abandona) (2)
- 1379 SEDO (1)
RIBER (1)
- 1388 MALGRAT (2)
LA PRENYANOSA (2)
- 1390 ELS PRATS (1)
MANRESANA
ST. PERE DE VIM (2)
TORNEROS
SOLANELLES (2)
PUIG DE MAGER
- 1394 COPONS (1)
MONTFALCO GROS
RUBIOLA (1)

---

62 AHCC Consells 1332-1333, 88r, 89r; LP 1379 maig 7, 133v-134v; Consells 1388, 33v; LP 1390 desembre 15, 148r-150v; LP 1394 setembre 10, 134v-137v; Claveria 1395, 12r. DURAN Llibre... 91-100. IGLESIES "El fogatge de 1365-1370..."; PONS GURI "Un fogatjament desconegut..."; BOFARULL CODOINCA XII.

BIURE (1)
AMOROS
1395 MONTMANEU (1)
LA PANADELLA (1)
1392 LA CARDOSA (3)
MONTPAO (3)

- (1) jurisdicció reial
- (2) jurisdicció eclesiàstica
- (3) jurisdicció de ciutadans
- (4) jurisdicció de cavallers

Les notes recollides es mereixen de fer-hi els comentaris següents:

- La incorporació de llocs sota jurisdicció eclesiàstica al veïnatge de Cervera va continuar activa a finals de segle XIV. En la majoria dels casos en adonem que un lloc que signa pactes de veïnatge prové de jurisdicció eclesiàstica en contrastar-ho amb els fogatges. Sobre aquesta modalitat únicament tenim una notícia expressa de 1393, segons la qual el paborde de Montoliu tenia uns capítols amb la proposta de l'Abat de Santes Creus de posar alguns llocs seus en veïnatge amb Cervera (63).

- En el cas d'un lloc de jurisdicció eclesiàstica, un paborde oferia uns capítols procedents de l'autoritat pertinent per ser estudiats pel Consell. Quan els pactes es feien amb llocs de jurisdicció reial els signaven els paers o Consell de Cervera i les institucions representatives -més o menys evolucionades- de cada comunitat. En alguns d'aquests casos les relacions de veïnatge les pacten dues institucions de caràcter orgànic: el 1395 un jurat de Montmaneu i la Panadella, i els paers de Cervera. Però sovint els magistrats cerverins se les entenen amb els prohoms o universitat del lloc.

- Si bé no coneixem el contingut dels pactes amb els senyories eclesiàstics, en canvi tenim exemplars dels capítols que es redactaren conjuntament amb els prohoms de llocs de jurisdicció reial. Amb motiu d'aquesta jurisdicció els respectius capítols eren inclosos en el Llibre dels Privilegis de Cervera acompanyant d'altres fonts d'origen reial i d'interès municipal. Més endavant descrivim un exemplar d'aquesta mena de pactes amb vilcs o llocs de jurisdicció reial.

- El pagament d'una quantitat de diners anual era responsabilitat de tota la universitat que entrava en veïnatge, i no només del titular d'una jurisdicció com en el cas anterior. També s'ha de dir que aquestes quantitats sovint eren baixes: 6 lliures

Montmaneu i la Panadella; una mica més de 6 ll. 12 d. Malgrat; el mateix la Prenyanosa; 10 ll. Els Prats.

- Les responsabilitats tributàries no variaven d'un cas a l'altre. Com veurem després, les universitats mantenien tota la seva independència fiscal. Un home dels Prats pagava el 1393 allò que proporcionalment pertocava a aquella comunitat respecte la quantitat que Cervera devia al rei pel passatge a Sardenya.

- Les universitats en veïnatge amb Cervera s'obligaven a assistir a la host i cavalcada quan també hi participava la de Cervera.

- Al costat de la facultat de gaudir de les llibertats, privilegis i franqueses que tenia Cervera, els pactes contenien algunes clàusules restrictives com la prohibició d'entrar vi o verema a la vila i terme de Cervera, a que es vegueren obligats Malgrat i la Prenyanosa pel pacte signat el 1388 (64). Com deïem, només a tall d'exemple esmentarem els capitols fets entre la vila de Cervera i les viles dels Prats, la Manresana i els llogarets annexos (65).

Aquests capitols de 1390 tenen la particularitat que aparentment regulen el veïnatge d'uns llocs de jurisdicció reial i alhora d'uns altres de jurisdicció eclesiàstica i de cavallers.

Un dels dos documents diferents que existeixen d'aquest veïnatge presenta una rúbrica que diu així:

"Privilegi com la vila dels Prats, de la Manresana, e los lochs de Sent Pere deç Vim, de Torneris, de Solanelles, e de Puig de Mager, son vehins e carrer de la vila de Cervera (66)".

El privilegi reial té sentit en tant que una vila és de jurisdicció reial, però no en els altres casos. Mentre que les viles dels Prats i La Manresana (no la de prop St. Ramon, sinó la que toca els Prats) consten en els fogatges com efectivament reials, en els altres llocs això no és així. St. Pere i Solanelles ens consten sota jurisdicció eclesiàstica en els fogatges de 1365-1370, 1378, i post-1378; mentre que Puig de Mager és eclesiàstic el 1378, i de cavallers el 1365-1370 i post-1378. Mantenien aquesta jurisdicció encara el 1390? Ens inclinem a pensar que no ja que consten tots els llocs plegats en un privilegi regi. Probablement és un exemple més de la recuperació

64 AHCC Consells 1388, 33r.

65 AHCC LP 1390 desembre 15, 146r-148r

66 AHCC Pergamins s/n; LP 1390 desembre 15, 148r-150v.

del patrimoni reial en els seus senyorijs jurisdiccionaljs (67). De fet, els mateixos capítols expressen que el rei va actuar a petició de la voluntat de les universitats implicades, sense que en cap moment s'esmentés cap altra jurisdicció.

L'acord de veïnatge i carreratge fou pactat i promulgat a finals de 1390. Existeixen dos documents diferents referits a aquest fet, un dels quals està basat en els capítols acordats entre els respectius magistrats locals. Aquesta actuació és la que ens interessa ara, i en aquest document ens centrarem.

Per començar s'indica que el rei actua atenent la iniciativa de les universitats interessades, i s'especifica l'objecte del pacte:

"Attendentes pro parte fidelium nostrorum iuratorum et proborum hominum universitate ville Cervarie nec non universitate ville Pratis Segarrie e de la Manresana (...) quod de cetero sint et esse censeantur vicus et cerrarie dicte ville Cervarie et unum et idem corpus (...)"

A continuació, i en català en el document, s'especifiquen els capítols i condicions pactats per les universitats. Dels sis capítols, en tres s'acaba amb la fórmula "plau als pahers de Cervera", en un "plau als prohomenjs dels Prats", i en els altres dos el paers cerverins precisen alguns aspectes del capítol. Fonamentalment, tot i no ser l'objecte central d'estudi ara, els capítols i condicions són els següents:

- 1) Obligació de les universitats dels Prats i de la Manresana d'assistir a la host quan hi vagi la de Cervera, amb el ben entés que no hi han de romandre ni més ni menys temps que els de Cervera.
- 2) Total independència fiscal i financera. Les universitats dels Prats i la Manresana no han de pagar contribucions veïnals per obres de murs, valls, ni despeses de Síndics de Cervera a Corts ni tallcs, questies, missatgeries pertanyents a Cervera
- 3) Reconeixement de gaudir, les universitats esmentades, d'imposicions i fiscalitat local pròpia.
- 4) Compromís que les universitats dels Prats i la Manresana mai no seran alienades a cap altra jurisdicció que no sigui la reial, a la qual pertanyen. Les despeses ocasionades per defensar

---

67 Mª Teresa FERRER I MALLOL. "Patrimoni reial i recuperació dels senyorijs jurisdiccionaljs a Catalunya s. XIV" AEM VII (Barcelona, 1970-1971), 351-491.

aquesta jurisdiccionalitat serien pagades al 50% si es donés el cas.

5) Els nous privilegis, franqueses i llibertats atorgats pels reis a Cervera també beneficiarien els Prats i la Manresana, que satisfarien la part corresponent de les despeses ocasionades per aconseguir aitals privilegis.

6) Les universitats que entraven en veinatge i carreratge amb Cervera es comprometien al pagament de 200 s. anuals.

La part final del document contenia la ratificació reial dels capítols i el manament a tots els seus oficials d'obeir-lo en els termes establerts.

Uns capítols molt semblants en formulació i en contingut eren els acordats el 1394 entre la vila de Cervera i els llocs de Copons, Montfalcó Gros, Robiola, Biure i Moros, en virtut dels quals aquests llocs esdevenien veïns i carrers de Cervera. La participació dels paers, jurats i prohoms és idèntica al cas anterior: acord entre els representants polítics i institucionals de les comunitats, i aprovació i sanció del monarca (68)

1.2.2.3. Amb una part d'una comunitat

El tercer tipus de veinatge col·lectiu s'establia entre el Consell i un grup d'homes lliures que formen part d'una comunitat que depèn d'una jurisdicció senyorial laica. Aquesta combinació es mixta, i afecta una part d'individus i no una comunitat local sencera.

Només hem documentat un sol cas on s'observes amb relativa claretat aquesta pràctica. El 1380 els prohoms de Bellvei -només els de la part que depenien de Jofré de Vergos (69)- van comprar-li la jurisdicció i desitjaven esdevenir carrer de Cervera. Per aquest motiu van sol·licitar als paers de la vila que en prenguessin possessió. Havent-ho fet, els paers es desplaçaren a Girona per a notificar al Bisbe d'Urgell aquell pacte a fi i

68 AHCC LP 1394 setembre 10, 137v-139v

69 En el fogatge atribuït per BOFARULL a 1359 i que ara es creu posterior a 1378, consta Bellvei dependent d'en VERGOS (amb 18 focs) i també Bellvei dependent dels CIRERA (Sacirera) (amb 14 focs). BOFARULL CODOINCA XII, 82

efecte de preservar els nous veïns de qualsevol bandositat i batussa regional (70).

No hem localitzat cap altra referència d'aquest pacte que n'aporti més detalls i n'indiqui les condicions.

3.2.2.4. El paper de Consell

El paper del paers de Cervera és el mateix tant en el contracte de veïnatge individual com en el col·lectiu. Tenien plena capacitat per dur la iniciativa i fixar els termes de l'acord. Eren ells qui negociaven les condicions i els límits del pacte. Però la seva sobirania estava emmarcada pel poder regi. Eren els paers i l'interessat qui regulaven les condicions del nou veïnatge, però era el batlle en nom del rei qui rebia l'homenatge. A Sedó, per exemple, el 1385 els paers cerverins s'adreçaven al batlle reial que hi havia en aquella localitat (71). Eren els respectius paers, jurats, o prohoms de les universitats els qui redactaven uns capítols que fixaven les condicions del carreratge, però en darrer terme era el rei qui tenia l'última paraula a: sancionar i donar validesa al pactat entre els interessats.

Els paers, i per extensió el Consell, tenien un considerable marge d'actuació en aquest terreny. Ni el batlle ni el rei no van esmenar, almenys que en tinguem constància, cap dels apartats dels respectius capítols. Però la facultat d'aprovar i sancionar manifesta que en el fons l'actuació municipal tenia un límit, o que en tot cas, existia una mena d'equilibri entre la vocació i tendència autònoma d'una ciutat, i el poder regi superior. No sabem quina actuació va tenir el rei ni el batlle de Cervera en els casos que el veïnatge s'establia amb llocs de jurisdicció eclesiàstica o de cavallers.

Tot i que el segon tipus de veïnatge col·lectiu de comunitats senceres sembla més clar que l'anterior, continuen formulant-s'hi qüestions que difícilment podrem resoldre satisfactòriament ara. Ens tornem a preguntar, en definitiva, el nivell d'integració de la nova comunitat amb Cervera, i particularment el destí del dret municipal -escrit o no- dels llogarets quan un dels aspectes bàsics del pacte era, precisament, gaudir del dret privilegiat de Cervera que s'estenia als nuclis en veïnatge

---

70 AHCC Claveria 1380, 117v.

71 AHCC Claveria 1385, 64r.

Si contrastem les clàusules del contracte de veïnatge individual amb les del col·lectiu, ens adonem que hi ha un fet comú amb circumstàncies diferents. El veïnatge implicava sotmetre's a un dret i gaudir d'un ordenament jurídic, suposava també unes obligacions determinades que condicionaven la validesa del pacte. Una de les més importants era l'habitació efectiva en la vila on s'accedia a la ciutadania. ¿ Com es resolva aquest extrem en el veïnatge col·lectiu? En el cas del veïnatge del titular d'un senyoriu jurisdiccional que arrossegava els sotmesos, sembla clar que les clàusules vigents per l'adquisició de ciutadania l'afectaven de ple. Però, i els vassalls? No sembla en absolut raonable que també ells es traslladessin a Cervera. Caldrà pensar que, fàcticament o expressa, la residència afectava aleshores al llogaret del que era senyor aquell titular entrat en veïnatge.

La condició general dels sotmesos a un Senyor que entra en veïnatge amb Cervera és l'aspecte que queda menys resolt amb la informació que hem aconseguit. D'altra banda, com deïem, calgué adaptar les clàusules aplicables a nivell individual a les situacions col·lectives. Tot sembla indicar que el veïnatge col·lectiu també proporcionava la ciutadania però les circumstàncies d'accés eren quelcom diferents

El tema, de totes maneres, resta obert tot esperant que es pugui ampliar la base documental de la investigació

1.2.3. Origen geogràfic del veïnatge amb Cervera. Apèndix gràfic.

El mapa que segueix assenyala l'origen geogràfic dels individus que van entrar en veïnatge amb Cervera al llarg del període que va del 13 de març de 1391 al 31 d'octubre de 1393. Es tracta d'una mostra limitada per la fragmentació de la documentació, ja que a part de les mencions esporàdiques dels volums de Consells i Claveria, les sèries del Liber Vicinorum no comencen fins 1391.

El que s'observa d'aquesta petita mostra és que l'origen geogràfic dels nous veïns de Cervera és, en general, d'un radi bastant proper a la vila. Són les viles i pobles de la comarca, en sentit ampli, els que aporten la major part de veïns, amb la qual cosa es posa de manifest quin és el radi d'atracció de Cervera. A més d'aquests casos més pròxims, trobem també exemples d'individus procedents de la Catalunya interior, concretament de les comarques del Bages i del Berguedà. Els individus que provenen de més lluny són de Menorca l'un, i del regne de França l'altre. D'algunes poblacions provenen més d'un sol individu: és el cas d'Argençola, sis, Ametlla, 2; Guimera, 2. Granyenella, 2; Cardona, 2